

DÜMAD

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi

WOJMUR

World Journal of Multidisciplinary Research

Yıl / Year: 2022

Cilt / Volume: 5

Sayı / Issue: 1



ISSN: 2717-6592

2022

DÜMAD

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi

WOJMUR

World Journal of Multidisciplinary Research



Yıl / Year: 2022

Cilt / Volume: 5

Sayı / Issue: 1

ISSN: 2717-6592

2022





İletişim/Contact

Phone : +90 530 139 47 99
e-mail : ahmetcaparlar@gmail.com
web : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dumad>

Copyright © 2022

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi / World Journal of Multidisipliner Research
All rights reserved

DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi) Editör Kurulu
WOJMUR (World Journal of Multidisipliner Research) Editorial Board

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof. Dr. Durmuş Ali ARSLAN (Merhum / Decedent)
(Mersin Üniversitesi, Mersin/TÜRKİYE)

Baş Editör-Yazı İşleri Müdürü / Editor-in-Chief

Ahmet ÇAPARLAR
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/TÜRKİYE)

Uluslararası Editörler ve Danışma Kurulu/ International Editorial and Advisory Board

Prof. Dr. Abdulqodir TOSHQULOV	ÖZBEKİSTAN/UZBEKISTAN
Prof. Dr. Aynur KHUZHAKHMETOV	BAŞKURDİSTAN/ BASHKORTOSTAN
Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Eldar HACIYEV NABIYEVİÇ	DAĞİSTAN/DAGESTAN
Prof. Dr. Eshiev ASYLBEK	KIRGIZİSTAN/KYRGYZSTAN
Prof. Dr. Galib SAYILOV	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ	TÜRKİYE/TURKEY
Prof. Dr. Muhtar MIROV	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Obidjon SOFİYEV	ÖZBEKİSTAN/UZBEKISTAN
Prof. Dr. Radık GALİULLİN	TATARİSTAN/TATARISTAN
Prof. Dr. Rahimmammet KÜRENOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Prof. Dr. Redzeb SKRİJELJ	SİRBİSTAN/SERBIA
Prof. Dr. Rif AXMADİEV	BAŞKURDİSTAN/ BASHKORTOSTAN
Prof. Dr. Roza Zh. KURMANKULOVA	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Svetlana Petrovna ANZOROVA	RUSYA/RUSSIA
Assoc. Prof. Dr. İsa KALAYCI	TÜRKİYE/TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Kakajan JANBEKOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Assoc. Prof. Dr. Selim BEZERAJ	KOSOVA/KOSOVO
Assoc. Prof. Dr. Zümrüd MANSİMOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Asst. Prof. Dr. Ali TOPÇUK	ALMANYA/GERMANY
Dr. Moslem SARBAST	MACARİSTAN/HUNGARY
Anara A. KARAGULOVA	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Hüseyin BEYOĞLU	IRAK/IRAQ
Necat KEVSEROĞLU	IRAK/IRAQ

Yabancı Dil ve Alan Editörleri / Foreign Language and Field Editors

Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN

KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN

Prof. Dr. Galib SAYILOV

AZERBAYCAN/AZERBAIJAN

Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

TÜRKİYE/TURKEY

Prof. Dr. Muhtar MIROV

KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN

Assoc. Prof. Dr. Kakajan JANBEKOV

TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN

Asst. Prof. Dr. Ali TOPÇUK

ALMANYA/GERMANY

Necat KEVSEROĞLU

IRAK/IRAQ



Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Emin ATASOY (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Sabri ERDEM (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY (Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi)

Doç. Dr. Ebru B. GÜZELOĞLU (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Kazım KAYA (Ahi Evran Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Caner ÇATAL (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Dr. Beyazıt SÖYLEMEZ (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Dr. Murat Bekleyiş APAYDIN (Munzur Üniversitesi)

Dr. Nigar İSMAİLOVA (Azerbaijan State Pedagogical University)

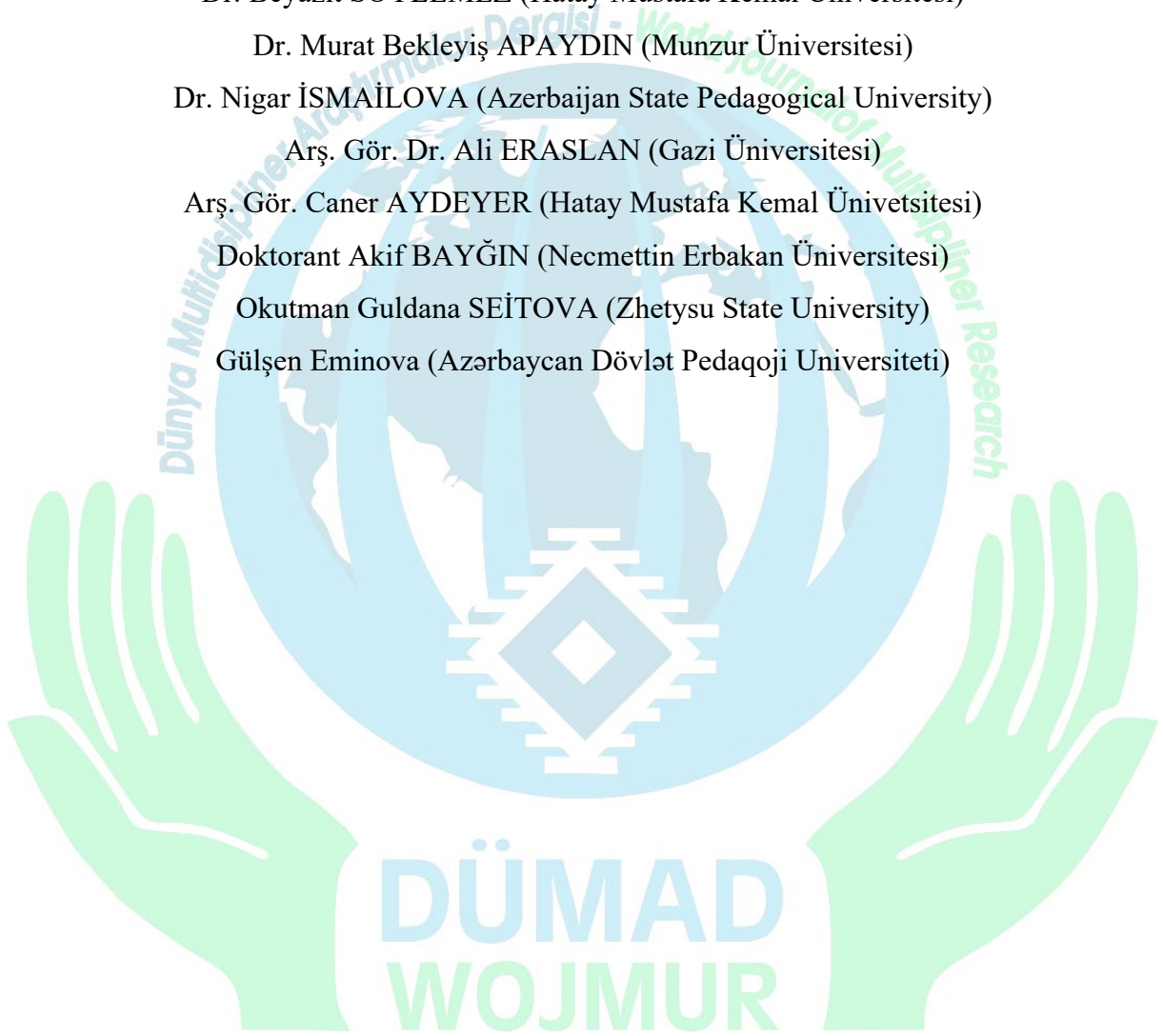
Arş. Gör. Dr. Ali ERASLAN (Gazi Üniversitesi)

Arş. Gör. Caner AYDEYER (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Doktorant Akif BAYĞIN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Okutman Guldana SEİTOVA (Zhetysu State University)

Gülşen Eminova (Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti)



Dergi içerisinde yer alan içeriklerden sadece ilgili yazarlar sorumludur. Editör ve danışma kurulu sorumlu tutulamaz. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, Hakemli bir dergidir. Yılda 2 sayı (özel sayı hariç) olacak şekilde yayınlanır.



EDİTÖRDEN

DÜMAD *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*'nin beşinci yayım yılında okuyucularımıza Türkçe, İngilizce ve Rusça dillerinden oluşan toplamda 2 derleme ve 3 araştırma makalesi sunduk. Çalışmalarıyla hem dergimize destek olan hem de bilimsel birikime hizmet eden değerli yazarlarımıza ve makalelerin değerlendirme sürecinde kıymetli vakitlerini ayırarak desteklerini esirgemeyen hakemlerimize teşekkür ederiz. İyi okumalar...

18/06/2022

Ahmet ÇAPARLAR
(Baş Editör)



İÇİNDEKİLER / INDEX

Derleme Makalesi / Review Article

Caner AYDEYER

Gender History.....1-9

Memmedov KHANKIŞI

Azərbaycan və Türkcə Atasözlerinin “Evvel-Axır” veya “Harf Üste” Davranış Modelleri.....10-23

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Ash Menekşe ODABAŞ KIRAR & Hayati ONGUN

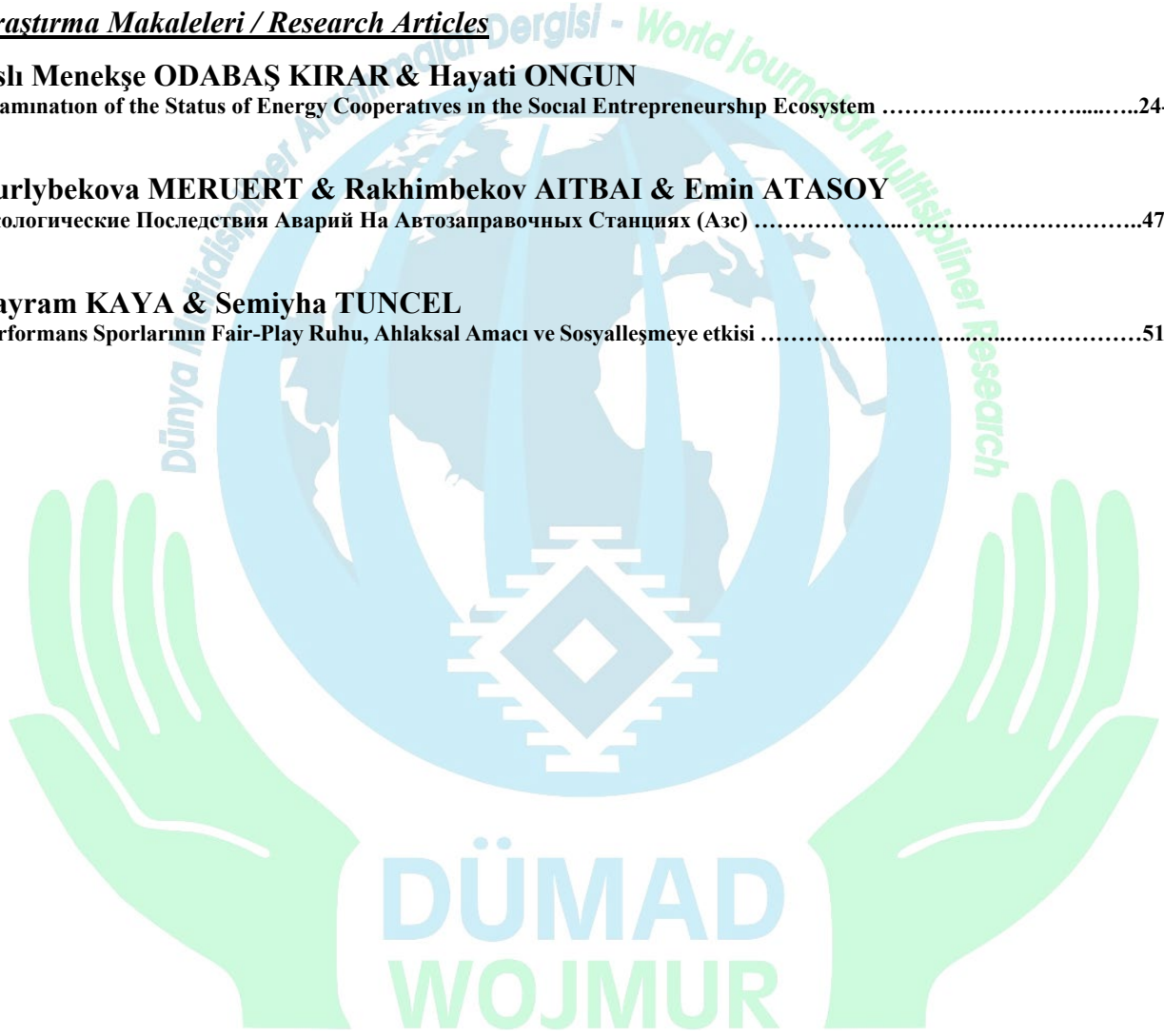
Examination of the Status of Energy Cooperatives in the Social Entrepreneurship Ecosystem24-46

Turlybekova MERUERT & Rakhimbekov AITBAI & Emin ATASOY

Экологические Последствия Аварий На Автозаправочных Станциях (Азс)47-50

Bayram KAYA & Semiha TUNCEL

Performans Sporlarının Fair-Play Ruhu, Ahlaksal Amacı ve Sosyalleşmeye etkisi51-70



GENDER HISTORY*

Caner AYDEYER**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 15/05/2022; Düzeltme/Revised: 31/05/2022

Kabul/Accepted: 02/06/2022

Derleme Makalesi/Review Article

Atıf/Cite as: Aydeyer, C. (2022). Gender History. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 5(1), 1-9.

Abstract

Gender history is a new kind of history with its own sense, which began in the second half of the twentieth century. In terms of social life, gender belongs to both men and women; however, since the second half of the 20th century, this term has been used to describe women's life and history. Until the second half of the 20th century, history was based on masculinity, which meant it was often about men, and male historians were dominant. With this approach to history, women have become more involved in history to explore their past lives, and so gender history provides a great example of how women have won their rights in such a male-dominated world. With such a success, gender gained another sense, in which historically women are more reflected than men. Gender history is important in terms of researching women's past lives and telling how important women are for history.

Keywords: Gender History, History, Women

CİNSİYET TARİHİ

Özet

Cinsiyet tarihi, yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlayan, kendi anlamı olan yeni bir tarih türüdür. Toplumsal yaşam açısından cinsiyet hem erkeğe hem de kadına aittir; ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu terim daha çok kadın yaşamını ve tarihini tanımlamak için

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışma olup, daha önce University of Leicester’de sözlü olarak sunulmuştur.

** Arş. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (e-posta: caneraydeyer@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9130-1997).

kullanılmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar tarih erkeklik üzerine kuruluydu, bu da genellikle erkeklerle ilgili olduğu anlamına geliyordu ve erkek tarihçiler baskındı. Bu tarih yaklaşımı ile kadınlar geçmiş yaşamlarını araştırmak için tarihte daha fazla yer almaya başladılar ve bu nedenle toplumsal cinsiyet tarihi, kadınların böyle erkek egemen bir dünyada haklarını nasıl kazandığını gösteren harika bir örnek teşkil etmektedir. Böyle bir başarı ile toplumsal cinsiyet, tarihsel anlamda kadınların erkeklerden daha fazla yansıtıldığı başka bir anlam kazanmıştır. Cinsiyet tarihi kadınların geçmişteki yaşamlarını araştırmak ve kadınların tarih için ne kadar önemli olduğunu anlatması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Tarihi, Tarih, Kadın

Introduction

Gender history is new type of history with its own meaning which commenced in the second part of the twentieth century. In terms of social life, gender pertains to both men and women; but since the beginning of the second part of the 20th century, this term has mainly been used for defining female life and history. Up until the second part of the 20th century history was based on masculinity which meant that it usually was about men, and male historians were dominant. Because of such male domination, women began to take a greater part in history to research their past lives, and therefore gender history is a great example of showing how women gained their rights in such a male dominated world. With such an achievement, gender has gained another meaning whereby women are reflected to a greater extent than men in a historical sense.

1. The Development of Gender History

Although some initial question and scepticism, the history of gender has proven to be an integral part of retrospective studies. It brought new approach, discovered new information, opened valuable new areas of research, generated new debates, and simultaneously established itself as a fundamental component of all forms of holistic analysis. Moreover, in doing so, women's history innovatively transformed itself into gender history. This did not happen without controversy. But it does confirm that the subject has its own internal dynamics and shares broader changes within the discipline. (Penelope,1997:2).

Women's history, in other words, has not rested upon its early laurels. In twenty-five years, between 1970 and the mid-1990s, it has changed increasingly from a fringe interest into a mainstream one. Whereas in the beginning, historians considered it as a vile or eccentric subject for study, it has now accepted as normal. Actually, the pioneers might be disconcerted the speed of its assimilation of women's history. *"They have barely had time to enjoy their success before their own role has been*

transformed from that of path-breaking iconoclasts into established icons, ripe for challenge in turn by the next academic generation” (Penelope, 1997: 1).

Although documenting women in history goes back to much earlier, the field of women's history gave an undeniable impetus by the feminist mobilization of the 1960s and 70s. During these years, a dual project, which was to return to women history and history back to women, was outlined by women historians. The project firstly focused on recognizing the critical (often unrecognized) roles women played in key events (high politics, wars, revolutions, social movements) that dominated historical studies and nationalist narratives. They wrote the histories not only of the more visible actors (Joan of Arcs, Sylvia Pankhursts), but also of the peasant women who led the marches during the French Revolution and the women who fought in the Algerian War of Independence. However, academics have also argued that because so much of women's experiences take place outside the public sphere, focusing solely on women's activism in these spaces cannot tell us the whole story. Thus, by writing family histories, birth control dates, childbearing and child-rearing histories, they extended the boundaries of historical research into what has been called the "private field." (Bourbonnais, <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2016/03/29/a-brief-history-of-womens-history/>).

2. Rising of Women in History

Towards the end of the twentieth century women were invisible and unimportant objects in a historical sense, but this was changed by female historians such as Alice Clark, Ivy Pinchbeck, Eileen power and Marry Beard, who can be viewed as being the most important and influential historians of women. These historians investigated the lives of women in a historical sense with regards to the women's movement. Therefore it might be significant to investigate how women became an essential part of history and how they gained this status; and it would be better to explain the differences between gender and sex in order to make this more understandable.

Historians who were familiar with studying women increasingly started to discuss the new way in which the system of sexual diversity affected both women and men. By the early 1980s the word "gender" was used to define the system, and at this point it was differentiated primarily between 'sex' in which they meant physical, morphological and anatomical differences; and gender which they understood as being cultural constructed, historically changing, and usually an unstable system of differences.

The majority of studies with 'gender' in the title continue to focus on women; and women's history has continued as its own field (Wiesner-Hanks, 2001: 2). It can be said that sex is different from gender because sex is related to the position which people have acquired in accordance with

their physical appearances; and gender is mainly about the cultural and more historical, and because of this they are defined separately.

There is another declaration about gender and sex in Tilly's article by Ann Oakley. In this article the Sociologist explains the differences between gender and sex. Thus as a word, sex refers to the biological diversities between male and female; however, gender refers to a matter of culture and social classification into 'masculine' and 'feminine.' In Tilly's article, Natalie Davis has described a new stage in women's history as one whose goal is to comprehend the importance of the sexes and importance of the gender groups historically (Tilly, 1989: 448).

According to Murphy it can be generally agreed that the attempts made by the early women's historians were generally to show how important women were in history by representing women's contributions and successes (Murphy, 1992: 21). This may be the root of the women's movement which provided an opportunity for other women's historians to take more of a position in terms of history. This is because with such an attempt, it helped women to recognise their power within such a male orientated world.

Women's history, as gender history, contributed towards many aspects within this new historical approach. According to Tilly, women's history provided certain contributions for identifying new facts about the past; and for expanding our understanding of them as well as appending to our store of historical information because the process was additive and interactive. This was because women's historians drew upon older specialties such as the demographics for discovering information about fundamental events, activities, and migration; economic history for providing evidence about economic transformation; social history for evidence regarding the procedure of significant structural changes such as professionalization, bureaucratisation, and urbanisation; intellectual history for ways of textual criticism and political history for the theory of power - to examine women's lives in the past, through which a new historical feature had been born, and women, as its theme, had become a topic associated with history (Tilly, 1989: 448).

Scott pointed out that the usage of 'gender' was seen to have first emerged amongst American feminists who would have liked to persist essentially on the social quality of differences based on sex. The word expressed an elimination of the biological determinism implicit in use of such terms as sex or sexual distinctions; and gender also highlighted the relational viewpoint of the normative description of femininity (Scott, 1996: 153).

Sonya O. Rose firstly provides a definition of history to make gender history clearer to understand; and she describes the history which consists of knowledge regarding the past. Thus history is the production of scholarship relating to the past. At this point the reader may wonder

whether history is the past, and in a mutual sense it would tell us that if some are interested in history and therefore they will be interested in what has happened before the present day. However it is significant to be clear and the past is recreated through historical scholarship of which the information is created by historians. Rose asks some questions which must be answered in order to understand the history which are: What have historians focus of their interest? What have historians the supposed to be vital to study about past? How have they gone about studying it? How have they interpreted the evidence they have unearthed? When the historians are answering these questions, they are not removed from history because they are shaped by it and by political, cultural, and economic climates in which they live and work. This is important background knowledge to “keep in mind” as we begin to explore the topic of gender and gender history (Rose, 2010: 1-2).

3. Scope of Gender History

Gender history is based on the necessary idea of what it means to be defined as a man or woman and that both have a history. Gender historians are concerned with variations over time and variations within a solitary society in a specific historical era with regards to perceived dissimilarities between women and men, and they are concerned how these differences and dealings are historically produced and transformed. In addition they are concerned with the impact of gender on a variety of historically vital events and processes; and historians use the model of gender to denote the perceived differences between ideas about women and men, male and female (Rose, 2010: 1-2).

Alberti explained the term gender from the definition which was provided by Jane Flax and John Scott. She stated that Flax had declared gender to be a category which feminist theorists had constructed to analyse certain relations within our culture and experience; and Scott suggested that one motivation was the desire to gain academic legitimacy because the term women’s history contained a thread to a widely accepted view that women were not valid historical subjects which was connected to the alleged stridency of feminism (Alberti, 2002: 1).

Perrot asked some questions to discuss what women’s history actually was in order to help its comprehension by the reader, and also to understand the correct meaning of history. He provided the answers to those questions; and these questions were certainly what were considered to be the importance of this line of study which already had its own history.

Thus what are its roots and why is it essential? What consequence has it succeeded and what effect has it had? For these questions, his answers were that history had two different meanings one of which delivered events, and the things that existed or have existed; and the account given of these events in terms of written history and history as a discipline.

The second meaning which should be considered is that it is possible to write history about the category of sex in this case because this provides an optimistic content and there are events which are definite to women and concern them the most. He stated that there was no longer doubt that women had a history, or that they made history, and thus there was no doubt that history could be written, even though this would be without meeting problems

Perrot highlighted that gender history, especially women's history, had come from the women's movement and that woman had during the years 1970-5 began to express themselves with specific forcefulness. This was a time period which comprised the political development of the women's liberation movement and the rise of the feminist press (Alberti, 2002: 3). Thus, women became more dominant in social life and other aspects of life, and Perrot stated that history sensed in many circles, take account of universities. Thus, there have been teachers who have been skilled in responding to the demands of female students and indeed of stimulating this demand and presently, women are more dominant in life than in the past. Therefore, women are now present within and outside of the university institutions. Women are now involved in study days, in the publishing of academic journal articles and many collections have titles pertaining to women. In addition, there are some TV series about women and feminism (Alberti, 2002: 3). Therefore, it can be shown how women have increased their status over time.

According to Hanks it was difficult for the women's historians to take a significant place in history because a number of studies have described male experiences as the dominant perspective. For example, man as the artist, man as the hunter and man and his environment which have usually been depicted as universal. However, the historical lives of women started to be investigated, (whereby women were fitted into categories with which we were already relaxing), nations historical periods, social classes, religious loyalty, and then figuring out that this approach mockingly classified as "add women and stir" being unsatisfying. She also stated that focusing on women usually disrupted the common categories and forced rethinking about the way in which history was organised and structured. Recent historical approaches such as the emphasis on class analysis using social science techniques termed the new social history were developed during the 1960s and were found to be wanting in their consideration of differences between women's and men's experiences (Wiesner-Hanks, 2001: 1).

According to Farge in the book "Writing Women's History", women's history can be divided into two equal levels one of which is the long period when things were dropping into place and when both its fundamental and marginal nature were founded. The responses it met took many different forms and subsequently after the years 1979-80 reactions were increasing speedy and the capacity of

the discipline differentiated; whilst the output was no longer only from authors identified with their subject or motivated by the feminism of early years (Perrot, 1992: 12).

Gender history contains the feminist movement because the feminist movement constitutes the basis of gender history. According to Green and Troup in their book “The House of History”, the part pertaining to gender history reflects the route of the feminist movement in general and they state that in the United States women activists set a lobby to gain equal rights; and that historians have a tendency to focus on researching women’s status and experiences associated with the past, and have occasionally written about famous women. They also state that gender history emerged because of women’s dissatisfaction with their historical invisibility. However, afterwards they expanded its range to also investigate masculine history (Green and Troup, 1999: 253-254). According to Perrot women were for a long period of time was excluded from political life and were distanced from decision-making. They were reduced to passive experiences regarding the events of public life and “historical” events without few exceptions when the events were brought about which were not basically experienced by women. (Perrot, 1992: 12).

Feminism can be considered to be part of gender history; or it can be called another form of women’s history. However, Murphy claimed that the first women’s historians argued that they were not feminists and thus they were writing more objective history (Murph, 1996: 21). Conversely, Gabaccia and Maynes assumed that feminist historians were bringing a gendered concept into history (Gabaccia and Maynes, 2012: 21).

According to Tilly many women’s historians were members of feminist organisations and they described themselves as feminists because they had been shaped by the feminist social movement. Otherwise, there was one opinion about women’s history that differentiated it from other aspects of history, but that it was true that it has been an historical movement; and to a large degree it had been written out of feminist conviction. Therefore, it can be said that not all women’s history is a feminist history (Tilly, 1989: 440-441).

The product of the women’s movement or by another name, second wave feminism, triggered the existed of women’s history which is a field of inquiry. The women’s movement or the second wave of feminism can be distinguished from the early twentieth century, which sought to have the vote for women as well as increasing a number of other problems relating to women’s disparity. Because of this feminism was the main point in alerting interest in and generating analytical aspects associated with the history of women. Whilst women’s historians who see themselves as feminists may not be in general agreement regarding what the purpose of feminism ought to be, the majority would agree that it is essential to have feminism and that woman ought to have the same main human rights as men. Feminists discuss that women are not generally advantaged relative to men, and that

they are suffering such disadvantages due to how gender has described their social worlds. The idea which suggested that women ought to have equal advantages to men led feminist scholars to ask to gain back the earlier untold story of women's lives in the past (Rose, 2010: 5).

According to Scott, feminism is a political appeal to the women in whose name it behaves as if they were a permanent and clearly noticeable social group, in order to deploy them into a compatible political movement. Therefore the history of feminism is the history of a project of decreasing differences among females to a general identity of women. To a greater extent that feminist history provides the political ends of feminism (Scott, 1996: 4).

Conclusion

History has a few kinds of subtitle areas to research, one of which is gender history. Gender history pertains to sex, women's history and feminist history, however all term shave a different meaning and carry a different purpose because each of them has been created for a specific aim. Sex means the biological differences between men and women; and gender is a matter of a cultural term. Although gender relates to both men and women, it is mostly about women and it has two different subject areas one of which pertains to women's history. This was created to show the importance of women from the past to the present day. It is mostly for investigating women's lives in the past and expressing how women are important for history.

The other area pertains to feminist history which was created in order for women to gain equality in line with their male counterparts. This began with the women's movement, such as the women's suffrage movement in the United States of America. However, all areas provided a view of women as an important part of social life and as historical objects and they have helped women to gain more power.

References

- Alberti, J. (2002) *Gender and the Historian*, Pearson Education Limited, London.
- Brown, K.M. (1993) *Brave New Worlds: Women's and Gender History Early American History: Its Past and Future*, vol. 50, No. 2, pp. 311-328.
- Green, A. and Troup, K. (1999). *House of history; A Critical Reader In Twentieth- Century History and Theory*, Manchester University Press, Manchester.
- Penelope, C. (1997). History and the Challenge of Gender History, *Rethinking History*, 1. 241-258.
- Perrot, M. (1992). *Writing Women's History*, Blackwell, Oxford.
- Rose, S. O. (2010). *What is gender history*, Polity Press, Cambridge.

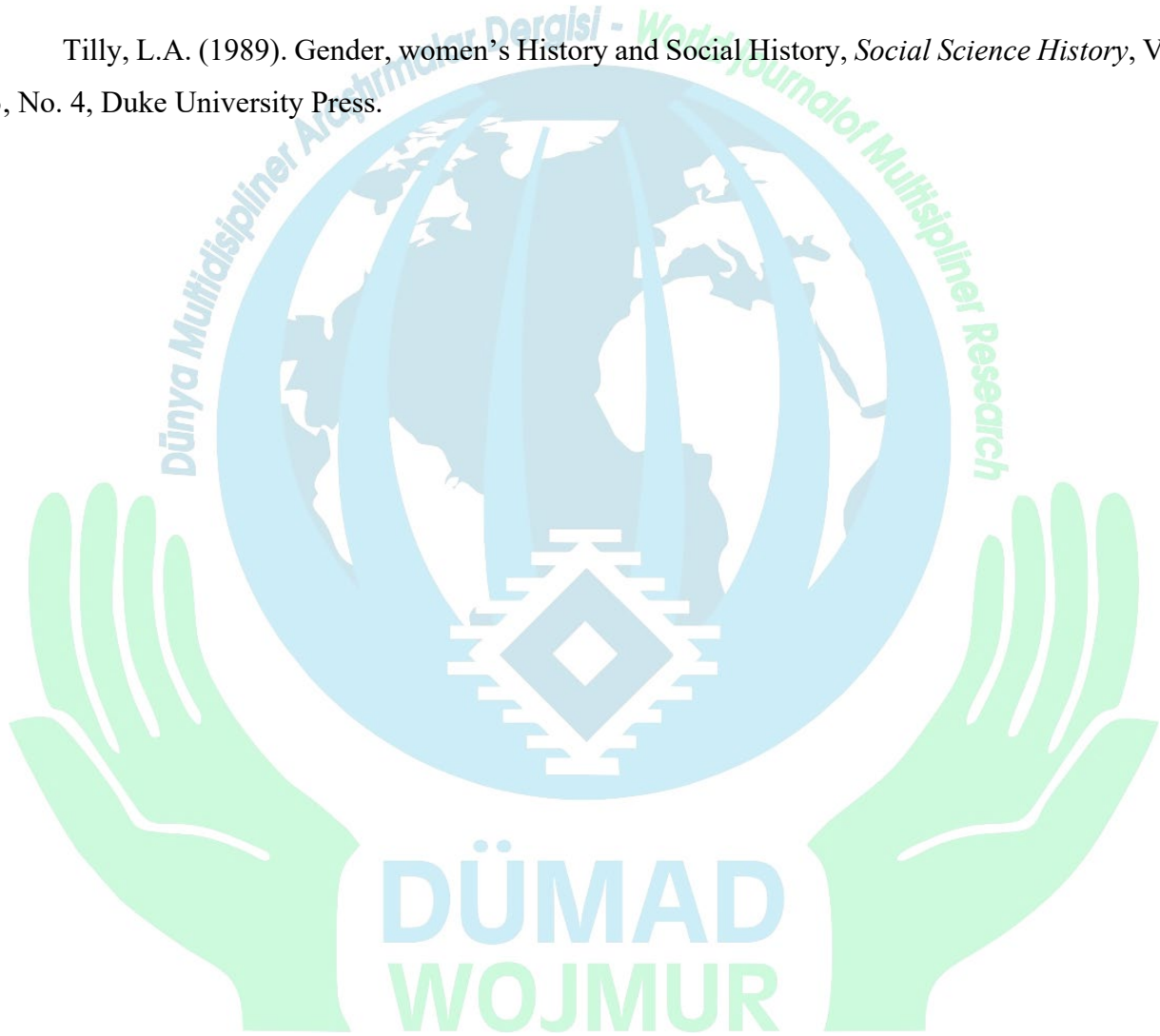
Scott, J. W (1996). *Feminism and history*, Oxford University Press.

Wiesner-Hanks, M E. (2001). *New Perspective on the Past; Gender in History*, Blackwell, Oxford.

Gabaccia, D.R. and Maynes, M.J. (2012). Introduction: Gender History Across Epistemologies, *Gender and History*, vol. 24, no. 3, November 12, 521-539.

Murphy, C. (1996). Women' history, Feminist history or gender history, *The Irish Review*, No. 12, Cork University Press.

Tilly, L.A. (1989). Gender, women's History and Social History, *Social Science History*, Vol. 13, No. 4, Duke University Press.



AZERBAJYCAN VE TÜRKÇE ATASÖZLERİNİN "EVVEL-AXIR" VEYA "HARF ÜSTE" DAVRANIŞ MODELLERİ*

Memmedov KHANKIŞI**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 09/04/2022; Düzeltme/Revised: 15/05/2022

Kabul/Accepted: 18/05/2022

Derleme Makalesi/Review Article

Atıf/Cite as: Khankışi, M. (2022). Azerbaycan ve Türkçe Atasözlerinin "Evvel-Axır" veya "Harf Üste" Davranış Modelleri. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 5(1), 10-23.

Özet

Bu çalışma, henüz hiçbir kaynakta bulunmayan "evvel-axır" veya "harf üste" atasözlerinin davranış kalıplarını tartışıyor. Aşık edebiyatının en yaygın, zengin ve renkli türlerinden birinin şiirin "evvel-axır" biçimi olduğu belirtilmektedir. Çoğu zaman beyit, tecnis, geraylı, rubai, mukhammas, bayatı, divani vb türlerde yazılır ve ayetler başladığı gibi aynı harfle de biter. Bu tür şiirlere bazen "harf üste" şiirler denir. M. Gasimli ve M. Allahmanlı, böyle katı bir yasak olmamasına rağmen şiirlerin genellikle ünsüz seslere dayandığını belirtmektedir. Ancak ünlülerle başlayan "evvel-axır" şiirler de vardır. Ama "evvel-axır" veya "harf üste" folklorun diğer örneklerine de uygulanabilir mi, geçerli midir? Araştırmalar, hem Azerbaycan, aynı zamanda Türk atasözlerinde yeterince "evvel-axır" veya "harf üste" olduğunu gösteriyor. Bu, elbette, eski Türk-Oğuz boylarının düşünce, ideolojik ve estetik küreselcilik alanındaki zenginliğine, sanatsal beğenideki muazzam zenginliklerinin yanı sıra kozmik ölçekteki zenginliğine tanıklık eder. Biz onların çalışmasının sadece folklor tarihi üzerine bir çalışma değil, aynı zamanda dilimizin ve dilimizin güzelliği üzerine bir çalışma olduğuna inanıyoruz. Atasözleri ve deyimlerin alan sisteminin genel resmi hakkında fikir hem ilginç hem de gereklidir. Elbette bu aynı zamanda sorunun aciliyetine de işaret ediyor. "Dudak degmez atasözleri" gibi, "evvel-axır atasözleri" terimi de ilk kez tarafımızdan kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, Azerbaycan atasözleri, Türk atasözleri, "evvel-axır", işlevsel-anlamsal yapı.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, (e-mail: kankishimamedov_53@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-7064-726X).

“EVVEL-AXIR” OR “ABOVE LETTER” BEHAVIOR MODELS OF AZERBAIJAN AND TURKISH PROJECTS

Absrtact

The article deals with the patterns of Azerbaijani and Turkish proverbs and sayings in the form of "evvel-ahir" which are not found in any source so far. It is noted that one of the most widespread, rich and colourful types of ashug literature is the poetry in the form of "evvel-ahir" (beginning-end). Mostly written as couplets, gerayli, rubai, mukhammas, bayati, divani, etc., such poems end on the same letter with which they begin. Such poems are sometimes called "Herfuste" poems (letter by letter). M.Gasimli and M. Allahmanli note that although there is no such strict prohibition, such poems are usually built on consonantal sounds. But there are a lot of "beginning-end" verses that start with vowels. Does 'evvel-ahir' refer to other samples of folklore, for instance, to proverbs? The research shows that there are enough such examples in both Azerbaijani and Turkish proverbs. And this, of course, shows the richness of the ancient Turkic-Oguz tribes in the field of thought, ideological and aesthetic globalism, and their immeasurable richness of artistic taste and cosmic scale. We believe that their study is both interesting and necessary, not only to study the history of folklore, but also to study the beauty of our language and our language in terms of preserving the created spiritual treasure, and to get a clear picture of the proverbs and proverbs as a whole. This of course demonstrates the relevance of the work. Note that we use the term "evvel-ahir proverbs" as well as "dudakdegmez proverbs" for the first time.

Keywords: folklore, Azerbaijani proverbs and parables, Turkish proverbs and parables, "evvel-ahir", functional-semantic structure.

Giriş

Aşık edebiyatının en yaygın, zengin ve renkli türlerinden biri de şiirin "evvel-axır" biçimidir. Bu tür şiirlerde ayet aynı harfle başlar ve aynı harfle de biter. Çoğu zaman beyit, tecnis, geraylı, rubai, muhamma, bayati, divani vb. türlerde olur. Ancak başka türlerde de yazılabilir. M.Gasımlı ve M. Allahmanlı (Kasımlı, 2018: 104). Böyle katı bir yasak olmamasına rağmen şiirlerin genellikle ünsüz seslere dayandığını belirtmektedir. Örneğin Molla Cuma'nın ilk ayeti "n" ünsüzü ile başlar ve aynı ünsüz ile biter:

Nazlı yarım, heç doymaram bu senden,

Noğul-nabat şirin olmaz busenden.

Nöker Cüme çox çekiner bu senden,

Namerdlerin dilin vursun, baz ilan (Efendiye, 2013: 289).

Ya da Şamil Dalıdağ'ın "z" ünsüzüyle başlayıp aynı ünsüzle biten eserinden bir ayete dikkat edelim:

Zerelidir işi karsız,
Zatı - kırık, ağı dayaz.
Ziyançıyla arttı arsız,
Zehinlerden itdi ayaz (Askerov, 1998: 40).

Bu düzenin şartları şiirin tüm mısralarında beklenir. Aynı sistem diğer ünsüzlerde de kurulabilir. Ancak sesli harflerle başlayan "evvel-axır" şiirleri de vardır. Örneğin, ilk ayette "a" seslisiyle başlayan ve o sesli harfle biten " evvel-axır" cınaslı rubaisine dikkat edelim:

Azğın cehd eyleyer hakkı yadana,
Ana diyarını sata, yadana.
Axırda keleyi çıxar aşkara,
Axtarar yad yeri, geze yadana (Askerov, 1998: 6).

Görünüşe göre şiir "a" seslisiyle başlıyor ve "a" sesli harfle bitiyor. Dikkat edersek şiirin dudakdegmez olduğunu da tespit edeceğiz. Bu arada aynı harfle başlayıp aynı harfle biten şiirlere bazen "harf üste" şiir denir (Efendiyev, 2013: 288). Başka bir deyişle, şiir belirli bir harfe dayanmaktadır.

"Evvel-axır" şiirlerinin en güzel örnekleri Khasta Gasim, Ashig Valeh, Ashig Alasgar, Molla Juma, Hüseyin Shamkirli, Hüseyin Bozalğanlı, Novras İman, Ashig Shamshir, Mikayil Azaflı, Shamil Dalidağ ve Murvat Gadimoğlu'nun eserlerinde bulunur. Bu tür şiirler genellikle aşık meclislerinde deklamativ bir şekilde okunur. Ancak saz havası eşliğinde şarkı söylemek yasak değildir.

1. Sorun

Ama "evvel-axır" folklorun diğer örneklerine de uygulanabilir mi? Meselen, atasözlerine vb. Bu çalışmada henüz hiçbir kaynaktan bulunmayan "evvel-axır" veya "harf üste" atasözlerinin davranış kalıplarını tartışıyor. Araştırmamız hem Azerbaycan hem de Türk atasözlerinde ve diğer folklor örneklerinde yeterince "evvel-axır" olduğunu göstermektedir. Elbette bu, kadim Türk-Oğuz boylarının düşünce alanının zenginliğini, ideolojik ve estetik küreselciliği ve kozmik ölçeğini de gösteriyor. Kanaatimizce Doğu Göytürk Kağanlığı Kağanı Bilge Kağan'ın atalarımızın maneviyat ve sanat zevki bakımından ne kadar zengin olduklarını, kısacası onların dünyalarının ruhların toplandığı semavi yer olan Varzakh'ta kararlaştırıldığını gösteren sözleri budur. Kendi alanlarında araştırma yapmaya devam etmek çok önemlidir. Bizce bu hem folklor tarihinin bir incelemesi hem de dilimizin güzelliğinin ve dilimizde yaratılan manevi hazinenin korunması açısından da ilgi çekicidir. Elbette bu aynı zamanda sorunun aciliyetine de işaret ediyor. Bu eserde ilk kez hiçbir kaynaktan bulunmayan "evvel-axır" Azerbaycan ve Türk atasözleri ele alınmaktadır. Unutulmamalıdır ki, tıpkı "dudak degmez atasözleri" gibi "evvel-axır atasözleri" tabiri de ilk kez tarafımızdan kullanılmıştır (Memmedov, 2022: 145-162).

2. Azerbaycan "Evvel-Axır" Atasözleri

Bine yakın Azerbaycan atasözü (5) araştırmaya dahil edilmiş, bunlardan iki yüz on beşinin "evvel-

axır" olduğu tespit edilmiştir. "A" harfi ile başlayan ve "a" harfi ile biten atasözleri daha belirgindir.

Altmış dört tane var. Tabii ki, bu sayının daha yüksek olması muhtemeldir. Aşağıdakiler

Azerbaycan atasözlerinden örnekler:

Abdaldan paşa olmaz, taxtadan maşa;

Abır harda, çörek orda;

Abırsızdan abırını saxla;

Acanda çobana yetiş, yorulanda sarbana;

Adam ağına, ölike insanlarına;

Adamın delisi daşa güc eyler, öküzün delisi - başa;

Adımı güvec koy, ocak üste koyma;

Ağa getirer navala, xanım töker çuvala;

Ağac sınında baltalı da geler, baltasız da;

Ağacdən tendir, girdudan övliya;

Ağacın yemişini ye, kabuğunu soyma;

Ağalık verimledir, igidlik - vurumla;

Ağaş yıxılmasın; baltalı da yügürür, baltasız da;

Ağır ayax başa deyer, yüngül ayax daşa;

Ağırlık kızıl kala, yüngüllük başa bela;

Ağızı buladın harama - keşkülü doldur kalama;

Ağla halıma, ağlıyım halına;

Ağladan yanında otur, güldüren yanında oturma;

Ağladanın yanınca get, vacibin dalınca;

Ağzım ne yeyif ki, üzüm ne utana;

Ağzımı ete öyretme, altımı ata;

Al - utanma, ver - korxma;

Al kapıda, sat kapıda;

Alimin yanında dilini saxla;

Alış-veriş miskalla, dostluk - xalvarla;

Allah derdi çekene verer, ağını yalayana;

Allah vermez kuluna, kalar vuruna-vuruna;

Allahsız yerde otur, böyüksüz yerde oturma;

Alma saruyı, satma saruyı, meger tavarun kulanı ola;

Almadığın heyvanın kuyruğundan tutma;
Alpları birle uruşma, begler birle turuşma;
Anavı alanın yanında dur, balta çalanın yanında durma;
Anlayana kul ol, anlamayana ağa da olma;
Araz axır, gözün baxır, men aldadacam, sen allanma;
Armud ağzıma, sapı Savalana;
Arpa eken arpa biçer, buğda eken buğda;
Arvad aldın bir bela, ondan oldu bir bala, beladı bela;
Arvad almamış, övlad arzulama;
Arvad malı alcak kapıdı, bir girende alına deyer, bir çıxanda;
Arvaddan vefa, zeherden şefa;
Arvadı gözel, atı yorğa ile yoldaş olma;
Arvadın biri - ela, ikisi - bela;
Arvadın pisdi, boşa;
Arvadın yediyi geydiyi kimi olsa, vay kişinin halına;
Arvat kohumu ocax başında, kişi kohumu çaxçax başında;
Arzu geniş, ömür kısa;
Aş bişirene, iş bacarana;
Aşığın toyda, molluyu vayda;
Aşığın sazı boynunda, sözü boğazında;
Aşna-aşna, çıxdı ocak başına;
At atı ya tövlede tanıyar, ya da yolda;
At kaçarda, kuş uçarda;
At yerine eşek bağlama;
Ata evinde ögey ana, er evinde - kaynana;
Atı arpasıyla talaşdurma;
Atın axmağı yorğa olar, itin axmağı tula;
Atına binüp atın arayanlardan olma;
Axırını fena olacak işi heç başlama;
Axşamın işini sabaha koyma;
Axtaran mövlasını da tapar, belasını da;
Ayda ilde bir tamaşa, onda da göz kamaşa;
Ayıdan kaçıp donuza uğrama;
Ayran içmeye gelmisen, yoxsa ara açmağa?!
Az ver, çox yalvar, çox ver yalvarma!Aza dediler: - hara gedirsən? Dedi: - Çoxun yanına.

"İ" harfi ile başlayıp "i" harfi ile biten atasözleri (otuz tane):

İbadetden sexavet irelidi;
İblis ile mollanın sirri birdi;
İçim özümü yandırır, eşigim özgeni;
İgidin kılıncı, müellimin kelemi;
İki gözü var idi, birini de borc eledi;
İki kişiye bir keleş;
İki su bir xöreyin yerindedi;
İlanın dili, devenin kini;
İletdüğine yayan yürüdü;
İlkarından dönen namerddi;
İlxıçının kazancı havayı minmekdi;
İmam ezizdi, kara pul imamdan da ezizdi;
İnsan daşdan berk, gülden zeifdi;
İnsan mexlukatın eşrefidi;
İnsanın kudurmuşu, itin kudurmuşunnan beterde;
İnsanın zilleti de, izzeti de öz elindedi;
İrz puldan kıymetlidi;
İş bacaranın, aş yeyenindi;İş görenindi;
İş insanın cövheridi;
İşi düşende arar meni, aş bişende kovar meni;
İşle nöker kimi, ye ağa kimi;
İt araba kölgesinde yatar, ele biler öz kölgesidi;
İt azıydı, biri de gemiyen keşdi;
İt de getdi, ip de getdi;
İt getdi, ipi de getdi;
İt ne kanır, kayğanax nedi?
İte didiler: günde neçe kere dögülürsen? Didi: köpek oğlu-na rast gelmeknendi;
İtin dişi, donuzun derisi;
İtin peşesi hürmekdi;
İtin kulağını kessen, beşi deyer uzundu, beşi deyer gödekdidi;
İynen de itende gözün itikçidi.

"Z" harfi ile başlayan ve "z" harfi ile biten atasözleri (yirmi yedi tane):

Zalımın zülmü yadında kalmaz;
Zalımun hüneri olmaz;
Zaman bir nehrdi, axar, durmaz;
Zaman pul deyil, onu kaytarmak olmaz;
Zaman zamana uymaz;
Zeheri göz göre yemek olmaz;
Zehmet çekmeyen rahat görmez;
Zehmet olan yerde keybet olmaz;
Zehmetsiz iş olmaz;
Zencini yumakla ağarmaz;
Zer ile olan, zor ile olmaz;
Zerer görmeyen xeyir göre bilmez;
Zerle gözellik almak olmaz;
Zexiresin fikr eyleyen peşimanlık çekmez;
Zimistan çekmeyen bülbül, baharın kedrini bilmez;
Zinkırovlı deve itmez;
Zibilden tepe olmaz;
Zor gözellik yaratmaz;
Zor ile gözellik olmaz;
Zora dağlar dayanmaz;
Zoren tebib olmaz;
Zorla açılan gülün etri olmaz;
Zorla geden köpek koyuna fayda vermez;
Zorla iş görmek olmaz;
Zülm yerde kalmaz;
Zülmün axırı olmaz;
Zülmün bünyadı olmaz.

"E" ve "N" harfleriyle başlayan, "e" ve "n" harfleriyle biten atasözleri (yirmi üç):

Ebleh odu, dünya üçün kem yeyer: Tanrı bilir - Kim kazana, kim yeye;
Ecel geldi, baş ağrısı bedene;
Egin geydugin isteme, boğaz yedugin iste;
Egri otur, toğru söyle;
Ekme bitmeyen yerde, can ver itmeyen yerde;
Ele de yetir, elleze de;

El-ele, könül hekke;
Eli iyneli günde teze, eli iynesiz ilde teze;
Eliden de olduk, Veliden de;
Elin elde, kelbin elde;
Elin ile koymadığın şeye deyme;
Elin vurub dizine, indi gelib özüne;
Elleşen güleşene verir, güleşen elleşene;
Elli elli üste, bu da bir elli üste!
Emeli-saleh olan çatar metlebe;
Emiye kalan gemire kalar, dayıya kalan demire;
Enlikle sürme çox olanda kaşa da yaxarlar, göze de;
Eklini eşşek ekline verersen, çeker arpa zemisine;
Er çölde olsun, çöreyi evde;
Er de düşer kere bexte, övret de düşer kere bexte;
Er hümmeti ile, kuş kanadı ile;
Ere güvenme, çöpe söykenme;
Eşedi nedı, elac ne;
Nadanlıx nesilnen, insanlıx esilnen;
Name yazmak asandı, yetirmek çetin;
Namerd namerdden keser, Allah da her ikisinden;
Namerdi bir gördün, bir de görsen namerdsen;
Namerdi kova-kova merd eylersen;
Nanecibe salam verersen, deyer: - "Korxdu menden";
Naxıra gedirem - çoban olmaz, axura gedirem - saman;
Ne bele veslin olaydı, ne ele hicranın;
Ne çiy ye, ne karnın akrısın;
Ne ekersen, onu biçersen;
Ne erebin üzün gör, ne şamın şekerin;
Ne iken yavuz ol kim, asılasan, ne iken yavaş ol kim, basılasan;
Ne ile ölersen, onunla da ölçülersen;
Ne kor bazara varsın, ne bazar korsuz kalsın;
Ne ölen var, ne görüna gömen;
Ne olsa olsun, Kür keçmek içinde olsun;
Ne koyun oluf otdan doydum, ne kuzu oluf südden;
Ne titrersen ellerim, verince almazsan;

Ne titrersen ellerim, vermeyince ala bilmezsen;
Ne vaxt tülkü olsan, çarığımı çeynersen;
Nerdübanı tam üstine çekme, akibet sarkup enersen;
Nesihet ajıdı, meyvesi şirin;
Niye denize girirsen ki, sonra da xilas olmak üçün Allaha yalvarasan.

R" harfiyle başlayıp "r" harfiyle biten atasözleri (ondört):

Rencberin öküzi semüz olur, amma öküzi semüz olsa, kendüsi arık olur;
Reşberin kırx ilde tapmadığımı tacir kırx günde tapar;
Rig bağlamak - düşmen kazanmaktır;
Rişxendlik ağlın zeifliyinden doğar;
Rizk artmaz, möhnet artar;
Rum övreti tatlu olur;
Rüsveyçılık ömürden uzun olur;
Rüşvet iş kayırandur;
Rüşvet kapıdan girerse, iman bacadan çıkar;
Ruzi hellacbazarda gezir;
Ruzigar esicek düz eser;
Ruzigar intikam evidür;
Ruzisi gelen zaman köpeyi yuxu tutar;
Rzasuz loğma boğazda kalur.

"M" ve "K" harfleriyle başlayan, "m" ve "k" harfleriyle biten atasözleri (on):

Marala buynuzu kenim;
Martin gözüne barmağım, yaza çıxdı oğlağım;
Men bele karğa görmemişem, karğada yorğa görmemişem;
Men gelmişem aş bişirem, aş çekem, gelmemişem yetim- yesire baş çekem;
Men kurt isem, alaram, men çobanam, vermerem;
Men yatım, yaman keşsin, yaman yatsın, men keçim;
Meni aparın suya Araz deyerem;
Merekede erim ola, tendirde eppeyim;
Molla Nesreddine dediler, örkenini ver, dedi, üste darı sepmişem;
Molladan adam olmaz, palıddan badam;
Karsaz perverdigarı bilmek gerek;
Kasıbın malı başının altında gerek;

Kiçiyin küçük yeri var, büyüün büyük;
Kime emek, kime yemek;
Kimiye bir eşek, kimye min köşek;
Kimsenün kimsesi gerek;
Kişinin alnı açık gerek;
Kişiye evvel can gerek, andan cahan gerek;
Kor at için kor nelbendi gerek;
Kosaya lağ eyleyenin top kara sakkalı gerek.

"B" harfiyle başlayıp "b" harfiyle biten atasözleri (dört):

Bağ satıb, dağ alıb;
Bakkal, kessab - her ikisi bir hesab;
Başın tükü ayağına salama gelib;
Bığ sakkaldan kabak çıkııb.

"K" harfi ile başlayan ve "k" harfi ile biten atasözleri (üç):

Karılıkda yorğalık;
Kaz vur kazan doldur, serçeden ne olacak;
Kurd balası kurd olar, eşek balası koduk.

"D", "T" ve "U" harfleriyle başlayan ve "d", "t" ve "u" harfleriyle biten atasözleri (iki + iki + iki):

Dava için bir kazı, isbat için on şahid;
Dilini tut, divanı ud;
Terekeme özünü Koroğlu biler, eşşeyini Kırat;
Teze beyden köhne beye bir xelet;
Üz döndü, göz döndü;
Üz üreyin güzgüsüdü.

En az "e", "l" ve "y" ile başlayan ve "e", "l" ve "y" ile biten atasözleri (bir + bir + bir):

El malına göz tikme, özün kazan, özün ye;
Leyaket ağıldadı, esil-nesebde deyil;
Yaxşı arvad erini bey eyler, yaman arvad - zay.

3. Türk "Evvel-Axır" Atasözleri

Yaklaşık beş yüz Türk atasözü (6) incelendi ve bunlardan doksan bir tanesinin "evvel-axır" tespit edildi. Böylece "A" harfi ile başlayıp "a" harfi ile biten atasözlerinin sayısı yirmi, "Z" harfi ile başlayıp "z" harfi ile biten atasözlerinin sayısı on altı, "K" ve "R" harfiyle başlayıp "k" ve "r" harfiyle biten atasözlerinin sayısı on iki, "İ" harfiyle başlayıp "i" harfiyle biten atasözlerinin sayısı dokuz, "E" ve "N" harfiyle başlayıp "e" ve "n" harfiyle biten atasözlerinin sayısı yedi, "M" harfiyle başlayıp "m" harfiyle biten atasözlerinin sayısı beş, "Ş", "T" ve "Ü" harfiyle başlayıp "ş", "t" ve "ü" harfleriyle biten atasözlerinin sayısı bir oldu:

Acemi nalbant kah nalına vurur kah mihına;
Adamın kötüsü olmaz, meğer ki zöğürt ola;
Arslan postunda, gönül dostunda;
Arslan yatağında, yiğit çağında;
Akçesi ak olanın bakma yüzün karasına;
Aklına geleni yapma, her ağacı taşlama;
Akıl düşer mi düştüğü zindana bir daha;
Akıl hocası kesildi başımıza;
Akil isen açma sırrın dostuna, dostunun da dostu vardır, o da söyler dostuna;
Akıl olmayınca başta ne kuru da biter ne yaş da;
Akıldan hariç iş tutma;
Akşamın işini sabaha bırakma;
Alçaktan uçan yükseke konar, yüksekte uçan alçaka;
Allah bana, ben de sana;
Altını sarrafa sor, cevheri kuyumcuya;
Amasya'nın bardağı, biri olmazsa bir daha;
Arayan mevlasını da bulur, belasını da;
Arif isen bir gül yeter koklamaya, nadan (cahil) isen gir bahçeyi yıkmaya;
At minip ad ara;
Ata binersen allahı, attan inersen atı unutma;
Zabıttan korkmayan, mevladan korkmaz;
Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane;
Eğlence kuru kestane;
Eğri ağaca "yayım" deme, her gördüğüne "dayım" deme;
Eğri otur; doğru söyle;
Eldeki fırsatı kaçırma, bir daha geçmez ele;
Ermeniden dönme sonradan görme;

Evvel düşün, sonra söyle;
İç oğlan çavuşu kıyafetli;
İçi beni yakar, dışı eli;
İki iş bir olmaz, ayrı ayrı düşünmeli;
İpe un serdi;
İpucu verdi;
İş işten geçti;
İşi çocuk oyuncağına çevirdi;
İşte geldik gidiyoruz şen olasin halep şehri;
İt dişi, domuz derisi;
Kaçmaktan kovmaya meydan yok;
Kar gibi ak, süt gibi pak;
Kar helvası gibi lezzeti yok;
Kara gözün dediği gibi sen dane bak;
Kara kışta küpe girecek;
Kav, sere septi gibi delil deşik;
Kayseriliye eşek boyaması öğretmek;
Kedi gibi yakında dama çıkacak;
Kelamdan evvel selam gerek;
Kırk serçeden bir börek;
Kırkından sonra öğrenip, sekseninde saz çalacak;
Kurtla ortak olan tilkinin hissesi ya bağırsaktır ya tırnak;
Mal benim değil mi denize atarım;
Malkara keşan hoppala paşam;
Mazi ma mazi, geleceğe bakalım;
Naçızden kendini sakın;
Mal, insanı zengin etmez, idare lazım;
Ne alandanım, ne satandan;
Ne dost belli ne düşman;
Ne ekersin onu biçersin.
Ne gelen var ne giden;
Ne yardım geçer, ne serden;
Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten;
Niyetim çok, hele çıksın Ramazan;
Rağbet elbette yeniye olur;

Rağbet güzel ile zenginedir;
Rahat döşekte ölmekten, düşman karşısında şehit olmak ihsandır;
Rahat isteyen sağır, kör, dilsiz olmalıdır;
Rahat yaşayan, rahatsız olur;
Refikin iyi ise Bağdat'a gidilir;
Refikin iyisiyle uzun yol yoktur;
Rüya ile hülya olmasa zöğürtlerin canı sıkılır;
Rüya, boş gezenlerin sermayesidir;
Rüzgara tüküren kendi yüzüne tükürür;
Rüzgarın önüne düşen yanılır;
Rüzgarın önüne düşmeyen adam yorulur;
Şeyh müridine mum makası ok demiş;
Taban tabana zıt;
Üstüne at sürdü.
Zahiri, batınına uymaz;
Zahmetsiz bal yenmez;
Zahmetsiz bir şey olmaz;
Zaman, zamana uymaz;
Zamane hacısı adama armağan vermez;
Zarardan korkan kar edemez;
Zehirden şifa kahpeden vefa gelmez;
Zenci yüzü yıkamakla ağarmaz;
Zevki himarına değmez;
Zeyd için ömrü hitap olmaz;
Zeyrekte başka yokuş, serçeden başka kuş bilmez;
Zor ile güzellik olmaz;
Zor ile köpek çuvala girmez;
Zora dağlar dayanmaz;
Zurnada peşrev olmaz.

Sonuç

Böylece milli varlığımızın tüm identifikativ belirleyicilerini özünde şifreleyen düşünce sistemi-mizin, bu sistemin varlığının ilahi potensiyasının beşeri-insani koda sublimasiya olunmuş gücünü nişan veren folklorumuzun bir parçası olan yeni bir modelin - "evvel-axır" formalı atasözlerini ehtiva eden örneklerin çokçeşitli olmasının şahidi oluruk. Bunların mahiyetini belke

de “milli benlik keşfi” veya yeni bir zihinsel-manevi diskurs, söylem veya yeni bir düşünce paradikması gibi de seciyyelendirmek olur. Aslında bu yeni "keşif" veya yeni dünya, kendi dünyamızın, hafızamızın, düşüncemizin derinliklerinde zaman-zaman taşıdığımız, seve-seve ezizlediğimiz, ama yeni zamanın kozmik ritmi ve aurasının tesiri altında neredeyse unutacağımız, ama asla unutmayacağımız kül-türel, etnik, kimlik ve bilgelik felsefemiz, etnopsikoloji varlığımız ve entelektüel-stixial potansiya-mızdır. Tabii ki tüm bu degilenlerin nüvesinde, elbette, babalarımızın keleme almak mümkün olmayan zevki, onların ölümsüz ve son derece zengin ebediyaşar ruhları duruyor. Elbette bu aynı zamanda modern bir düşünce sisteminden yaklaşıldığında folklorun milli varoluşun bütünsel bir izdüşümü statüsüne sahip olduğu anlamına geliyor. Kanaatimizce, "dudak degmez atasözleri" gibi, "evvel-axır atasözleri"nin de sözün tam anlamıyla folklor çalışmalarımız için yeni bir olgu, yeni bir yaklaşım modeli, etnik varlığımızı yaşadan yeni bir model olduğunu sübut etmege ihtiyac yok. Çünkü literatürde ilk defa kullandığımız "dudak degmez atasözleri" gibi "evvel-axır atasözleri" terimi de mehiz bu dünyadan xeber veriyor. Güman ediyoruz ki, gerçekliyin pek çok örneğini özünde modelleştiren bu "evvel-axır" formüller hem Azerbaycan, aynı zamanda Türk etnokültürel düşünce sisteminin mahiyetini ve dolayısıyla, dünyanın fenomenolojik idrakla belirlenen kanun-larını doğru ve düzgün tesevvür ve derk etmek bakımından da dikketi celb ediyor. Bu açıdan bakıldığında, yeni araştırmalar yapmak, yaşananların bir bütün olarak ortaya koymak dün olduğu gibi bugünün ve yarının, yani gerçekliğin bir gereğidir.

Kaynakça

- Askerov, Ş. (1998). *Dodakdegmezler*. Bakı: Çıraq.
- Efendiyev, P. (2013). *Azerbaycan sözlü halk edebiyatı*. Bakı: Elm ve tehsil.
- Kasımlı, M. ve Allahmanlı, M. (2018). *Aşık şeirinin poetik biçimleri ve çeşitleri*. Bakı: Elm ve tehsil.
- Memmedov, X. (2022). *Azerbaycan ve türkce dudak degmez atasözlerinin işlevsel-anlamsal yapısı*. *BENGI Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 1.
- Yagubgizi, M. (2013). *Atalar sözleri*. Bakı: Nurlan.
- Çotuksöken, Y. (2004). *Türkce atasözleri ve deyimler*. Gümüşsuyu/İstanbul, Toroslu kitaplığı.

EXAMINATION OF THE STATUS OF ENERGY COOPERATIVES IN THE SOCIAL ENTREPRENEURSHIP ECOSYSTEM*

Aslı Menekşe ODABAŞ KIRAR**
Hayati ONGUN***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 05/05/2022; Düzeltme/Revised: 23/05/2022

Kabul/Accepted: 08/06/2022

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Cite as: Odabaş Kırar, A. M. ve Ongun, H. (2022). Examination of the Status of Energy Cooperatives in the Social Entrepreneurship Ecosystem.

DÜMAD (Dünya Mültidisipliner Araştırmalar Dergisi), 5(1), 24-46.

Summary

Social entrepreneurship and the basic principles of cooperatives, which develop to create a solution to a social problem and add value, require using these concepts together. The increase in energy demand with the increasing population increases the initiatives for energy production. However, the energy cooperative model, in which the needs of the community economy and energy production are met locally, and the local benefit is enlarged, has not become widespread enough yet. It is necessary to adopt the social enterprise model by providing the energy production of the cooperatives and to develop the necessary policies in this regard. In this study, the research method was determined as follows: First of all, international publications on the subject and reports and publications made by the Ministry and its affiliated institutions on a national scale were examined in order to evaluate the secondary data. In addition, academic researches published scientifically and researches made up to date were examined with literature review. This research was carried out in order to evaluate the energy cooperatives in Turkey in the context of social entrepreneurship and to guide the growth of social benefit by realizing successful investments.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** MSc, Ege University Graduate Faculty of Solar Energy, (e-posta: asli.odabas@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1976-2104).

*** Prof. Dr., Ege University Graduate Faculty of Solar Energy, (e-posta: hayatiolgun1958@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1777-2010).

Keywords: Social Enterprise, Sustainable, Renewable Energy, Energy Cooperatives

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNDE ENERJİ KOOPERATİFLERİNİN DURUMUNUN İNCELENMESİ

Özet

Girişimciliğin hız kazandığı 21. Yüzyılda sosyal girişimcilik yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal bir soruna çare üretmek ve değer katmak üzere gelişen sosyal girişimcilik kavramı ile kooperatifçiliğin temel ilkeleri, bu kavramları beraber kullanmayı gerektirmektedir. Ülkeler için hayati bir kavram olan enerji özellikle sürdürülebilir kalkınma odakları çerçevesinde büyük önem taşımaktadır. Artan nüfusla beraber enerji talebinin büyümesi, enerji üretimine olan girişimleri arttırmaktadır. Ancak topluluk ekonomisi ile enerji üretiminin sağlandığı ihtiyaçların yerelde karşılanarak yerel faydanın büyütüldüğü enerji kooperatifçiliği modeli henüz yeterince yaygınlaşmamıştır. Türkiye’de yenilenebilir enerji kooperatifleri 2010’lu yıllardan sonra gündeme gelmiş olup, 1163 sayılı Kooperatifçilik Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir. Kooperatiflerin enerji üretimini sağlayarak sosyal girişim modelinin benimsenmesi ve bu hususta gerekli politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu alanda bu sorunlara çözüm getirmek üzere dünyadaki sosyal girişim modelleri ve enerji kooperatiflerinin durumları incelenmiştir. Yürütülen bu araştırmada araştırma yöntemi şöyle belirlenmiştir: Öncelikli olarak ikincil verileri değerlendirmek üzere konu ile ilgili uluslararası yayınlar ve ulusal ölçekte Bakanlık ve bağlı kurumlarınca yapılmış rapor ve yayınlar incelenmiştir. Ayrıca literatür taraması yapılarak bilimsel olarak yayınlanmış akademik araştırmalar ile günümüze kadar yapılan araştırmalar incelenmiştir. Türkiye ölçeğinde enerji kooperatiflerinin sosyal girişimcilik bağlamında değerlendirilmesi ve başarılı yatırımların hayata geçmesi ile sosyal faydanın büyütülmesine yol göstermek üzere bu araştırma yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişim, Enerji, Kooperatif, Sürdürülebilir, Yenilenebilir Enerji, Enerji Kooperatifleri

Introduction

Social entrepreneurship is a structure that is organized and financed by individuals or communities to provide social benefits. In recent years, waiting for the increasing social needs to be met only by the state has rapidly increased the concepts such as social responsibility and social entrepreneurship with the awareness of citizenship and increasing awareness. Cooperatives can find a place among these concepts as legal entities established to develop a solution to a thematic problem. The establishment of cooperatives in order to find a solution to a common problem with solidarity among their members is an example of a social enterprise in this context. Although the history of social entrepreneurship in the world dates back to the 1970s, it is still a new concept in Turkey. Social

entrepreneurship first appeared as a concept in 1953 in the book "Social Responsibilities of Businessman" written by H. Bowen. The first examples in the history of social entrepreneurship; Florence Nightingale, who revolutionized the hospital structure and founded a nursing school, the activities of John Durand, who started working with people with mental disabilities, and Horace Mann, the reformer of public education, are considered to be the first social entrepreneurship activities. The whole world recognized the concept of social entrepreneurship with Ashoka, which was founded by Bill Drayton in 1980 (Gül and Paksoy, 2019). The model developed by the Foundation for the Support of Women's Work in Turkey and its working groups in other regions for a need-based women's organization has been cooperatives with the beginning of the organized movement of women under the roof of the cooperative, the number of women's cooperatives established in Turkey by expanding rapidly until 2009 exceeded 60.

However, there are also non-profit companies with social missions in Turkey, such as Greenpeace Turkey, Youth Services Center and Flying Broom. These initiatives are again examples of social entrepreneurship (Third Sector Foundation of Turkey, 2010).

When we look at the subject in terms of energy, the need for energy is increasing day by day all over the world. However, energy creates a serious challenge for end users with increasing generation, transmission and distribution costs, and access to energy is getting harder day by day. Both households and industry or public institutions have difficulties in producing goods/services with these increasing costs. In this regard, energy cooperatives, as a social enterprise are a new model that dates back to the 1930s in the world, but emerged in the 2010s in Turkey.

1. Literature Research

In this section, a compilation has been made from researches on social entrepreneurship and energy cooperatives.

2. Social Entrepreneurship

Before examining the concept of social entrepreneurship, the concept of entrepreneurship should be examined. Entrepreneurship is a structure established to meet a need by making use of existing or emerging opportunities in the market by producing a good or service economically. Entrepreneurship, first defined by the economist Richard, is defined as a person who buys and produces production inputs and services to sell at an undetermined price. On the other hand, Jean Baptiste Say mentioned that the entrepreneur should have the ability to organize and manage production inputs as well as to take risks. Joseph A. Schumpeter, who brought forward the innovative and dynamic feature of the entrepreneur as one of the basic building blocks of human resources in economic development. According to him, the entrepreneur is defined as the people and institutions that will create change in the society (Doğan, 2015).

Entrepreneurship, which is the engine of economic development and growth, is a set of activities that increase employment, expressed as the process of creating something valuable and different by taking risks and spending the necessary time and effort. However, the most classical definition of entrepreneurship; is to introduce new products that have never been produced before by taking advantage of technological developments. In addition, entrepreneurship can also be defined as perceiving the changing demands of customers early and responding to these expectations quickly, going beyond the routine in marketing and distribution processes (Gül and Paksoy, 2019).

In this context, social entrepreneurship is the entrepreneur's carrying out activities that will add added value to the society by investing in an area needed by the society. The social entrepreneur, who takes a step in providing the needed socio-economic development, acts as a locomotive in social transformation. It strengthens the bond between work and social responsibility.

In the research conducted by Dees (2001) on social entrepreneurship, it was stated that social entrepreneurs play a role as social agents in society with the following factors (Dees, 2001):

1. Adopting a mission to create a social value and ensure its sustainability,
2. To constantly pursue new opportunities to realize this mission,
3. To be involved in the continuous innovation, adaptation and learning process,
4. Acting boldly without being limited by the resources currently available
5. To show a sense of increasing responsibility towards society.

The term social entrepreneurship is conceptually included in the book “Social Responsibilities of Businessmen” by H. Bowen, which was first published in 1953. With the establishment of Ashoka by Bill Drayton in 1980, social entrepreneurship was coordinated in the world. Beneficial initiatives have been provided in many countries with the support given by Ashoka. Contributing to the reduction of 70-80% of electricity costs in rural areas in Brazil with Ashoka, providing electricity to 1 million people, Jeroo Billimoria is a social entrepreneur who provides direct assistance to more than 26 thousand street children in Mumbai through Childline foundation (Koçak and Kavi, 2015).

Bank Grameen (Bank for the Poor), one of the best examples in the field of social entrepreneurship, was founded in Bangladesh in 1983 by Prof. Dr. Muhammed Yunus and he was awarded the Nobel Peace Prize in 2006.

In the Social Enterprises and Turkey Needs Analysis Report conducted by the Third Sector Foundation of Turkey in 2010, it was emphasized that one of the important factors of change in society is social entrepreneurs. Social entrepreneurs seize on unevaluated opportunities and create solutions by mentioned social problems. They implement solutions on a large scale in society with their innovative perspectives (Social Initiatives and Turkey Needs Analysis Report, Third Sector Foundation of Turkey, 2010).

Social entrepreneurship as a concept has been evaluated in different ways in the literature. A group of researchers considered social entrepreneurship as a type of non-profit venture in project/plan management to explore alternative financing strategies or create social value. A second group of researchers considered social entrepreneurship as social responsibility practices of commercial enterprises engaged in cross-sector cooperation. According to a third group of researchers, social entrepreneurship is the promotion of social change and the reduction of social problems. In other words, social entrepreneurship can be seen as a set of activities carried out by non-profit enterprises to provide financing or to create social benefits. At the same time, it can be considered as the social responsibility practices of profit-oriented businesses and trying to solve the social problems of the society (Özdevecioğlu and Cingöz, 2009).

3. Social Entrepreneurship Models

Social entrepreneurship models in the world differ from country to country. Various models have been formed with the political, economic, sociological and cultural conditions. Social enterprises, numbering 62,000 in the UK, employ 800,000 people. It is seen that they are active in many different fields such as energy, recycling and transportation, as well as the health (33%) and education (15%) sectors where they are most active.

In another geography, India, cooperative models have created a field in social entrepreneurship. Amul Dairy Producers Cooperative, which started the White Revolution movement in 1946, created employment for 2.8 million milk producers. With this model, India has become the world's largest producer of milk and dairy products.

On the other hand, North America developed the social entrepreneurship model with an individual focus and provided the formation of the necessary infrastructure for social entrepreneurship. In Africa, this process is more development-oriented and progresses with the steps taken towards democratization. These steps are mostly taken in areas such as education, health, environmental protection, conflict management. (Social Initiatives and Turkey Needs Analysis Report, Third Sector Foundation of Turkey, 2010).

The ways of social entrepreneurship have been specified with the studies carried out by Third Sector Foundation of Turkey in 2014. These are:

-Social Enterprises: They use the income obtained from the goods/services produced in the free economy in areas where social benefits will be provided.

-Social Cooperatives: They are established to create jobs for disadvantaged groups and to carry out activities that will generate income. In this way, they aim to strengthen disadvantaged groups or individuals.

-Micro-credit applications: It is ensured that those in need with a business idea are given life-sustaining capital. It is a successful method for those in need to get out of poverty by establishing their own businesses (<https://www.sosyal Kooperatif.com/sosyal-girisim-modelleri>).

In addition to this modeling, another modeling made by Abdou and friends (2010):

- Participation-based non-profit organization; They are non-profit organizations operating in various fields with the support of their stakeholders.

-Entrepreneurial non-profit organization; It is a model that generates income to finance itself to ensure the sustainability of the organization.

-Hybrid businesses; It is a model of commercial and non-commercial businesses, their qualifications and legal infrastructure, transformed into a profit-oriented structure to support social activities through an innovative legal regulation.

Social enterprises: These are the institutions that provide service with the priority of social benefit while providing service by using the financial performance and high competitiveness in the market to do the same job (Zaki, 2013).

4. Energy Cooperatives

Renewable energy production is encouraged in many different countries of the world through energy cooperatives. In the 1970s, there were many changes in energy policies with the oil crisis. Afterwards, the health problems caused by environmental pollution and the increase in energy prices caused nature-friendly people to come together and establish cooperatives. In this way, they paved the way for energy cooperatives by making them both environmentally friendly and cheaper to access energy.

Developed countries supported this process by providing incentives such as Feed in Tariff (Tariff Guarantee System). England, Germany, Denmark, Canada, USA and Australia have made their way in energy cooperatives with these and similar incentives.

In the energy market of Germany and Denmark, more than 50% of renewable energy facilities are established in the form of cooperatives in order to increase the participation of the society in the economy. In this way, while increasing the awareness of solidarity in the society, the way for local needs to be met by the local is opened and there is a demand for gaining energy independence. Cooperatives have survived to the present day without giving up their ethical criteria and they have been provided to serve in different sectors. It has been ensured that cooperative partners should take social responsibility as entrepreneurs and engage in activities in this way. With these policies implemented, renewable energy cooperatives have emerged (www.ticaret.gov.tr).

"Regulation on Unlicensed Electricity Production in the Electricity Market" was published in the Official Gazette numbered 28783 in 2 October 2013 in Turkey. In this regulation, the establishment of a renewable energy cooperative was made possible by Article 5.

On 23.03.2016, additions were made to this regulation. With the additions, had given the right to establish a facility to produce 1 MW electricity for cooperatives with up to 100 members, 2 MW electricity for cooperatives with 101 to 500 members, 3 MW electricity for cooperatives with 501 to 1000 members, 5 MW electricity for cooperatives with more than 1000 members (Energy Cooperatives Handbook). With the new regulations made afterwards, the right was granted for unlicensed electricity generation up to 1 MW.

Energy Cooperatives in Turkey are working on generating electricity with the use of renewable energy sources. The first renewable energy cooperative established in our country was established in Denizli as the Aegean Electricity Energy Production Cooperative. Then, Karaman Craftsmen Electricity Energy Production Cooperative was established. Çorum Renewable Energy Cooperative and Amasya Renewable Energy Cooperative were established in 2016. Founded in İzmir, İzmir Renewable Energy Cooperative came to life with 10 founding members. It is currently working to increase the number of its members. There are currently two renewable energy cooperatives established with the support of local governments in Turkey. Nilüfer Renewable Energy Cooperative was established with 7 founding members in the first stage and rapidly increased the number of members. The other local government-supported initiative is Seferihisar Renewable Energy Cooperative. The main purpose of the cooperative, which was established with 7 founding partners, is to produce the energy needs of public areas from renewable resources. Currently, there are more than 40 energy cooperatives established in Turkey, of which only Kayseri Energy Cooperative has started to produce electricity by creating 5 MW solar power plant.

5. Method and Extent of the Research

In this study, one of the qualitative research methods, documentary source scanning method was used. The situation was determined with the data and findings obtained from documentary sources, and the qualities, social positions and socioeconomy of social entrepreneurship and energy cooperatives were evaluated.

The research was conducted online over the internet. The research is a literature review, and successful case studies in the fields of social entrepreneurship and energy cooperatives have been searched in the literature. As a result of this research, energy cooperatives were evaluated in the social entrepreneurship ecosystem. In the literature research, especially the reports and research results published by the Ministries of Turkey, Turkey's laws and regulations in force on entrepreneurship and cooperatives, the studies of Development Agencies, ILO Reports, ICA Reports, successful examples of social entrepreneurship and energy cooperatives in the world and academic articles and

researches were used. In the last part of the research, opinions and suggestions about energy cooperatives within the framework of social enterprise are included.

6. FINDINGS

In this part of the research, the relationship between social entrepreneurship and energy cooperatives was evaluated as a result of the literature review. In addition to this relationship, the local socio-economic contributions of energy cooperatives have been demonstrated through exemplary practices.

In addition, in order to correctly evaluate the examples of social entrepreneurship that have become widespread recently, the legal differences between the Company and cooperatives are explained. In the last part, as a result of the literature research, examples of successful energy cooperatives in the world are given by associating social entrepreneurship with energy cooperatives.

6.1. The Relationship Between Energy Cooperatives and Social Entrepreneurship

After the effects of climate change have been felt rapidly in recent years, a changing perspective has emerged towards economic investments. The results of global warming, such as the decrease in access to drinking water as a result of the rapid destruction of the environment, the pollution of the soil, the problems encountered in agriculture, and the increased health problems as a result of air pollution, have made the concept of sustainability more popular among entrepreneurs. Environmental attrition brought the natural resource economy to the agenda and increased awareness projects and local development strategies both on an academic and sectoral basis. At this point, entrepreneurs who can foresee the current needs or promising sectors and turn them into opportunities bring green investments to the agenda more. Green economic investments take care to carry the social benefit nature of social entrepreneurship. These social entrepreneurs who try to take part in the green economy are also called green entrepreneurs, which is a new term. The reason why Energy Cooperatives have increased their efforts towards the use of renewable energy by creating a community economy is that while preventing this environmental destruction, they can provide solutions to issues such as establishing a local solidarity economy, obtaining energy at lower prices and creating employment. For this reason, energy cooperatives – especially renewable energy cooperatives – have an important place in the field of social entrepreneurship.

The concept of social entrepreneurship and green economy are directly related to each other. According to the information included in the 3rd Turkey Environmental Performance Review conducted by the OECD, Turkey is among the countries with the highest increase in energy needs in terms of population growth and economic growth among OECD countries. According to this study, Turkey is the country that has increased its greenhouse gas emissions the most among OECD countries in the last 10 years. In order to reduce foreign dependency in energy, the capacities of coal power plants have been increased. The use of fossil fuels come up to 88% of the total energy supply

in the country. This rate is above the OECD average of 80%. This trend in energy use has led to an increase in greenhouse gas emissions in OECD countries over the last 10 years.

In addition to this; Turkey is among the countries with the highest installed capacity in the field of renewable energy resources (such as wind, solar, hydroelectric and geothermal).

Turkey certified the 2009 Kyoto Protocol and the Paris Agreement in 2021. Turkey has prioritized innovations in the field of clean technology and provided 12 funds to entrepreneurs in the field of clean technology, primarily with the Scientific and Technological Research Council of Turkey (Status of Social Enterprises in Turkey, British Council, 2019).

The support given to energy cooperatives in the world varies from country to country. Denmark and Germany are among the countries with the most successful examples in this field.

The source of the success achieved by these countries is the Tariff Guaranteed Program –Feed in Tariff-, which is a successful incentive system (www.ticaret.gov.tr).

The energy cooperatives established to ensure the establishment of energy democracy with the donations provided constitute more than 50 percent of the renewable energy facilities in Denmark and Germany. It is seen that the services provided by the energy cooperatives are no different from the energy companies serving in the private sector and even the services provide social benefits. Local needs can be met by the local with clean energy resources in these countries, which act without being dependent on foreign energy, by creating a solidarity economy and acting with social awareness. This clearly shows that energy cooperatives are social enterprises.

6.2. Socioeconomic Contribution of Energy Cooperatives

The socio-economic contribution of energy cooperatives with installed power in the world varies from country to country. Variations in this area create differences in line with the internal dynamics of the countries. Energy policies, social and cultural textures, economic conditions, human life levels, and the processes of cooperativeization fundamentally affect.

Although the establishments of energy cooperatives differ legale, the constant issue is that they emerge in line with a need. Energy cooperatives were established by switching to solidarity economy due to the policy of breaking away from foreign dependency in energy in some countries, unemployment in some countries, and the goal of obtaining their own energy in cities where access to electricity is difficult in some countries. This information is given in the next section.

According to the Report of Cooperatives in Access to Clean Energy and Energy published by the ILO (International Labor Organization) in 2013, cooperatives have various advantages in the energy sector. Cooperatives are organizations that serve locally. For this reason, they serve with the understanding of democratic management at the local level. However, they have achieved success with the rural electrification they provide in regions where there is no access to electricity, and the renewable resources, which are decentralized locally, are used in the most efficient way (ILO, 2013).

Basically, when we look at the advantages of energy cooperatives, the direct benefit and economic contribution draws attention. It has taken place as a development supporter as an energy provider with rural electrification service in places where electricity transmission and distribution cannot be done (as in the examples of Bangladesh PBS/Coastal Electrification in the United States with the "New Deal" published after the Great Depression). By creating an alternative structure to energy companies in the current order, energy cooperatives act as cheaper energy providers. At this point, keeping the principles of cooperatives in the foreground, cooperative members play a role as green investors in reducing costs and increasing the number of members and in sustainable development for a sustainable environment. Energy cooperatives, which have an organized attitude, have important effects on the formation of energy policies. By increasing the power of the green economy among the incentives provided in local development, it operates not only in energy production but also in subsidiary sectors, creating important areas of action in the economy in terms of both production and employment. Contrary to traditional energy providers, ensuring that energy is produced at local levels and being able to meet with the end consumer reveals the difference of the management approach of energy cooperatives from private sector investments, and they also show successful examples in research and development studies – as in the example of the Danish Wind Tribunes.

According to the information provided in the "Cooperative Practices in Developed Countries-2013" Report prepared by the Ministry of Customs and Trade of the Republic of Turkey, which includes the sectoral analysis of American cooperatives, the energy needs of more than 15 million cooperative partners in the USA are met by renewable energy cooperatives. The energy production capacity of energy cooperatives in the USA has exceeded 900MW. According to the WÜKM Report, electricity distribution cooperatives in the USA; It meets 10% of the country's electricity needs every year. It serves 12% (42 million) of electricity users in the country. Energy cooperatives hold 42% of the national electricity distribution line and provide electricity services to 47 states covering 75% of the country's surface area. It is estimated that the total turnover of 920 active cooperatives is more than 45 billion dollars, and they also provide employment for approximately 130,000 people (GTB, 2013).

An important reason why energy cooperatives are economically accepted by the society is that they can be met by sharing all income-expenditure and responsibilities among the partners in an area where individuals cannot invest on their own.

Common returns from energy cooperatives are provided by generating electricity or heat.

Studies have shown that the economic returns of cooperatives are as follows;

-Energy sales revenue of the generated energy to the grid; by providing a revenue stream obtained by selling the electricity produced in the market,

- Consumption of the energy produced by the members; by providing both the electricity and heat needs of the settlement simultaneously,

-The composition of the consumption of the energy produced by the members and the sale of the surplus; by providing its members with the opportunity to generate income and save money simultaneously with energy sales and local consumption.,

- Creating additional economic opportunities: by providing additional income to its members. (For example, besides the consumption of electricity and heat for local consumption, agricultural renewable energy cooperatives have purchased manure, livestock and other biological species from farmers for energy production in Germany, Austria, Finland and Sweden, thus providing their members with additional income) (Şenöz, 2019).

6.3 The Difference of Capital Company and Cooperatives

Although the laws that the cooperatives are subject to differ between countries, the common point about cooperatives is that the capital of the cooperative increases with the increase in the number of partners, the responsibilities are shared and the cooperative has responsibilities towards the members in order to meet the common needs of the cooperative members at the least cost.

Working in the field of cooperatives, the International Cooperative Union organized the 31st International Cooperative Union Congress in Manchester in 1995 and 7 principles that are still valid were approved at the congress on cooperatives. These principles are voluntary and free entry, democratic management of the partner, economic participation of the partner, autonomy and independence, education, training and information, cooperation between cooperatives, social responsibility (<https://izmir.csb.gov.tr/kooperatif-ve-kooperatifciligin-tanimi-i-1529>).

The history of cooperatives in Turkey goes back a long way, and the regulation was included in the Law No. 6762, which was published in 1957 (which was repealed). According to Law 6762, in Article 485, a cooperative company is a company with variable capital established under a trade name in order to provide and protect the economic interests of its members and in particular their professional or livelihood needs through mutual assistance and surety (Official Gazette of the Republic of Turkey, 09.07.1956).

On 24.04.1969, the Cooperatives Law No. 1163 was enacted and the provisions of the old Turkish Commercial Code were repealed with the new Turkish Commercial Code, Law No. 6102, no other regulation has been added, stating that cooperatives are a trading company (Uyar, 2016).

In the Cooperatives Law No. 1163, cooperatives are defined as structures established by real or legal entities with variable and variable capital partners by protecting their values by mutual assistance to provide the interests of the partners and the needs for their livelihoods.

Although cooperatives are commercial legal entities under the law, one of the most important differences between being a company and being a cooperative is that no profit is distributed according

to the capital share and no voting rights are granted. This is the important point where cooperatives gain a democratic character. The votes of each partner are the same, whichever partner has more capital does not grant any privilege to the capital owners.

A shareholder, who owns 51% of the shares in a joint stock company, has the right to speak in the general assembly of the company as shareholder owns the majority share, and receives the largest share when the company's dividend is distributed. If this company had been a cooperative, the person who owns 51% of the partnership shares votes 1 vote in the general assembly of the cooperative, like all other partners, and receives return in the ratio of the commercial transactions made with the cooperative (in the ratio of the contribution made to the production of the cooperative) not in the share of capital in the distribution of return.

In capital companies, profit is a priority. For this reason, staff salaries, service or goods purchases are tried to be met with the lowest expense. The situation is completely different in cooperatives; the working principles of cooperatives are rights-oriented as well as commercial gain. Each partner jointly assumed all the responsibilities of the cooperative. At the point of profit distribution, sharing is done by preserving the balance of the purchases made by the cooperative members with the cooperative, or profit sharing is not made with the General Assembly Decisions and Decisions taken. The reason for this is that it was established to provide economic benefit, not to make a profit for those with large shares. Partnership notes cannot be traded on the stock exchange in cooperatives. The partnership can be transferred only with the permission of the cooperative. Again, unlike the company, cooperatives demand special considerations for partnership. Persons/institutions with common points such as being in a certain sector, residing in a certain province, showing a certain occupation or a basic need can become partners of cooperatives. This aspect ensures that the cooperative members are a strong structure that comes together for the same purpose and whose sensitivities increase under that purpose. With this strong structure, it sets itself apart from companies by acting with the principle of social responsibility. Since the main purpose of the companies is to increase the capital and profit share, they avoid special criteria. In addition, the share of partnership in cooperatives is not unlimited as in companies. This share is limited in the law and in the articles of association of the cooperative. In this way, monopolization of shares is prevented.

The difference between Cooperatives and Capital Companies is summarized in the Vision of Bursa Cooperatives Panel and Workshop Report as follows:

Capital Companies

- Profit maximization
- Dividend distribution
- Profit share by capital share

- Stocks are traded on the Exchange
- Unlimited shares in company partners
- The company management is dominated by capital, capital in the first place, partner in the second place
- The social purpose is a very secondary purpose.

Cooperatives:

- Price maximization
- Risturn distribution
- Risturn by shopping rate
- Partnership bonds can only be sold to the cooperative and to someone else with the consent of the cooperative
- Limited partnership in cooperatives
- Regardless of the partnership share, each partner has a share and the partner is in the first place
- The social purpose is a very secondary purpose
- One of the important elements of the organization

6.4. Energy Cooperatives by Social Entrepreneurship Examples in The World

Energy cooperatives are initiatives implemented in many developed and developing countries in the world. This process, which started in the 1930s, has developed in many different models over the years.

During the Great Depression, which started in the United States of America in 1929, electricity could not be brought to rural areas. With the "New Deal" published by the United States of America to get out of the Depression, in order to provide electricity to the rural areas to solve this problem, the people living in the rural areas were allowed to establish energy cooperatives and the region was provided with electricity.

The process of energy cooperatives, which started with the New Deal in the USA, has brought electricity services to almost 12 percent of the total population today (Ayanoglu, 2014).

While the Great Depression was going on, Europe was still experiencing the effects of World War I in another corner of the world. One of the most important effects of the war was the damage to the infrastructure. In order to re-establish the damaged electricity infrastructure in the 1920s, local governments and citizens started cooperatives (Gündergi, No. 12).

The energy cooperatives process came to the fore later in the UK. Passing to electricity generation through cooperatives took the 1990s.

The UK passed to energy cooperatives in the 1990s. Baywind Energy Cooperative started the process by generating electricity with wind turbines in the city of Cumbria (Willis R. and Willis J., 2012). The cooperative, which has 1300 members, has provided its members with an income of 7-8.2% since 1996. With the cooperative, the local people became shareholders in a local wind energy farm, and the value of wind energy was increased with the awareness of the public (ILO, 2013).

Germany, on the other hand, has taken a later step in this regard, but has created a sustainable system by making the legal ground very strong. The incentive provided by the use of affordable electricity in exchange for the use of energy obtained from renewable sources has been effective. In 2011, 170 energy cooperatives were established in Germany and more than 500 energy cooperatives were reached with approximately 80,000 shareholders. The investment amount of energy cooperatives has exceeded 800 million euros (Ayanoglu, 2014). Germany shows successful examples of the sustainable system it has established. A few of them are:

In 2011, the Großbardorf Solar Energy Roof Project was implemented by Friedrich-Wilhelm Raiffeisen (FWR) Energy Cooperatives on the roof over the plant of agricultural and animal waste stored for use in biogas. With the project, the electricity need of the waste storage facility is provided. The facility was commissioned with a capacity of 96kW at a cost of 190,000 Euro (www.koop.gtb.gov.tr). In 2009, the Öcumenical Energy Cooperative was founded in Baden-Württemberg with 34 citizens. First of all, the cooperative, which was established to produce and use the energy of church vehicles, aimed to evaluate the church roof by using solar cells and to expand the use of solar energy. The number of partners reached 110 in 2010. The only requirement for a cooperative partnership is residence in Baden-Württemberg. The minimum capital for the partnership is 100 euro and the maximum each partner can buy 100 shares. In 2010, the amount of partnership shares was increased to 181,000 Euro. In addition, he can receive € 41,500 from the Renewable Energy Development Fund of the German State Reconstruction Credit Institution (ILO, 2013).

In Germany, the WeilerWärme Cooperative is working on a central heating system with biomass. It is in production for the independence of energy and supplies energy to the citizens at affordable prices.

The Bioenergy Village initiative in Jühnde, Germany, switched to the cooperative model in 2004 and succeeded to become the Jühnde Bioenergy Village. Between 2000 and 2004, it secured government subsidies for investments by planning bioenergy systems and district heating networks. In this way, the energy system in the village is completely run by the cooperative. Together with the cooperative, an understanding of decision making, problem solving and commitment has been formed by acting in common goals in the village. More than 70% of the inhabitants of the village have paid at least 1500 euros to own shares in the cooperative. Greenpeace Energy Cooperative, on the other hand, is Germany's largest cooperative and serves with 20,000 partners and around

100,000 customers. Greenpeace is an independent body of non-governmental organization. However, this non-governmental organization has 5 partnership shares (1 share = 55 Euro) of the cooperative. It produces 100% renewables using wind, solar and hydroelectric resources. Energy cooperatives have been producing affordable energy for many years and providing energy needs (ILO, 2013).

After the 1986 Chernobyl Explosion, families initiative for a nuclear-free future was established in Germany. This initiative advocated nuclear-free energy consumption in their living spaces, establishing the company in 1991 and the EWS eG/Electrizitats Werke Schönau Cooperative in 2009. They work on the distribution of renewable energy sources and operate systems with solar, wind, biomass, hydro and cogeneration. Cooperatives with 2000 partners serve approximately 150,000 people with an energy distribution network (Energy Cooperatives Handbook, 2017).

Established in Belgium in 199 with 47 founding partners, Ecopower was established by generating electricity through a water mill. By 2012, it had 43,000 partners. The cooperative operating in Eokle has 3 wind farms and provides the electricity needs of the entire region (Energy Cooperatives Handbook, 2017).

The success of renewable energy cooperatives in Ontario, Canada has been driven by the government-implemented Tariff Guaranteed Programme. The country has implemented more than 200 multi-partner joint energy projects after 2012. More than 70 of more than 200 projects have been done by cooperatives. Almost 26 percent of these cooperatives produce biofuels. 68 percent of them are farmers engaged in agricultural production. In Canada, 22 percent of energy cooperatives are wind energy and 13 percent are solar energy cooperatives. The main task of 60 percent is to generate electricity. The most active place is the Ontario Province with a population of 13 million, with 1300 cooperatives and 1.5 million cooperative partners. This corresponds to 10 percent of the total population. The remaining cooperatives produce goods/services used in the renewable energy sector (Ayanoğlu, 2013). WindShear Cooperative, established in Toronto, Canada, has established a 750 KW wind power plant. It has a 50 percent partnership with the local electricity supply company. It is North America's first city-based wind project and has 600 stakeholders. After Wind Share, the Solar Share Cooperative was established in 2010 within the TREC-Toronto Renewable Energy Cooperative. It has 300 partners. 10 percent income is obtained from the energy produced by installing solar energy on the properties of 17 land owners. The minimum investment cost of a link is 1000 CAD (Tutar, 2019).

Combrailles Durables, located in France, is a 170-member cooperative founded in 2010. There are Solar Energy Systems belonging to the cooperative. Wind Energy Systems are under installation (Energy Cooperatives Handbook, 2017).

Bangladesh is one of the most successful countries within the scope of energy cooperatives. Established in Bangladesh, PBS/Coastal Electrification and Women's Development Cooperative has been serving in the field of rural electrification since 1977. PalliBidyutSamities (PBSs) established with the presence of approximately 70 rural energy cooperatives, the system was established by the Rural Electrification Board. It operates in rural areas for PBSs working for electricity generation and distribution. In 2007, 16,000 jobs were created. In the successful operation of PBSs, the electricity distribution cables of 47,650 settlements laid by cooperatives are more than 219,000 km. In addition, more than 170,000 irrigation pump stations in the countryside have been supplied to electricity, and a total of 30 million people have received electricity service with these projects. This successful process has reached 1.4 billion dollars with 20 donors (ILO, 2013), (Tutar, 2019).

Denmark, which has made a name for itself especially in the field of wind energy, is also successful in the field of energy cooperatives. In 1997, Middelgrunden Energy Cooperatives and Samsø Energy Cooperatives were established with half municipality partnership. These cooperatives provide the electricity of nearly 50,000 households from wind energy with a capacity of 40,000 kW. It also owns 11 offshore turbines of 1000 kW and 10 offshore turbines of 2300 kW (www.koop.gov.tr).

The Bolivian Rural Electrification Cooperative (R.E.C.), founded in Bolivia in 1965 and distributing electricity to more than 300,000 consumers-partners, is one of the largest rural electricity cooperatives in the world. It is also the 3rd among electricity distribution companies in the country. It started its activities with the support of the USA International Development Agency. Cooperative funding sources include the National Association of Rural Electric Cooperatives (NRECA), the US Agency for International Development (USAID), and the US Department of Agriculture. It continued to serve by providing electricity with the support it received from these financing sources (ILO, 2013).

In Cambodia, energy cooperatives started in 2005 by electrification and electricity distribution. In 2006, “Local Energy Cooperative Improves Small Businesses and Livelihoods Project” was implemented in Anlong Tamey Town. More than 290 households in the town do not have electricity, and the project has been accepted by the local people to create new income sources and increase the capacity for new financing models. Although the project ended in 2007, the model continued to work efficiently (ILO, 2013).

Costa Rican energy cooperatives are working on rural electrification and the rural electrification rate in the country is more than 98 percent. Cooperatives play an important role in this area as well. In the cooperative process that started in the 1960s, 4 large cooperatives Coopelesca, Coope Alfaro Ruiz, Coope Guanacaste and Coope Santos operate. With its electricity distribution network, it serves more than 7000 km and has almost 150,000 customers. The supply provided by the 4 large cooperatives corresponds to 22 percent of Costa Rica. However, 34 percent of the total demand

can be provided. In addition, Coopelesca, Coope Guanacaste and Coope-santos Cooperatives have established a joint wind power plant with a tripartite venture (ILO, 2013). Energy cooperatives in the country were founded in 1989 by Conelectricas R.L. By establishing the federation, it provides services to cooperatives in administrative and technical processes (www.nrecainternational.coop).

Energy cooperatives started to be established in India in the 1950s, and they handled rural electrification together with water services. In this way, it has increased the benefit by addressing the needs of the region from 2 different branches. Another example from the country is the Pravaranagar Sugar Cooperative. One of the by-products of the cooperative working on sugar is energy. It is active in 44 towns in the State of Maharashtra. By-products such as ethanol and biogas obtained from sugar cane are used to provide the needs of the cooperative and the rural population. The wastes of the cooperative biogas facility are sold as organic fertilizers (ILO, 2013).

Uganda has put forward the energy cooperative model in regions where electricity service cannot be provided. This process developed after the establishment of the Rural Electrification Agency by the Government in Uganda. The aim of the agency is to end inequalities in access to electricity in the Rural Electrification Strategy and Plan and to act on the realization of welfare-enhancing projects. For this reason, the Agency supports the energy cooperatives process. Pilot projects have started in Uganda's Bundibugyi, Pader and Abim (Bundibugyo Electric Cooperative Partnership) and Pader-Abim Partnership (Multi-Purpose Electricity Cooperative Partnership; Pacmecs). A total of 36 filling centers, 17 in Bundibugyo and 19 in Pader and Abim, are designed for the initial phase.

In South Africa, the Highflats Power Plant is operated in partnership with 13 local cooperatives. With this cooperation, it provides electricity distribution in Ubuhlebezwe (ILO, 2013).

South Sudan started its energy cooperative business with the pilot electrification in Yei with the support of the South Sudan Rural Electrification Program run by the American Agency for International Development. Before the pilot project, only three cities in South Sudan had electricity. The project is within the scope of the Infrastructure Services Project in Sudan, and the power plant has been established. By establishing a street lighting circuit, capacity development programs were organized to establish and operate locally. With the established Yei Electricity Cooperative, more than 16.000 people benefit and serve more than 325 subscribers (Tutar, 2019).

Energy cooperatives in Brazil are working on biodiesel. The first established biodiesel cooperative is the COOPERBIO Cooperative. The cooperative engages in biomass collection, biodiesel and ethanol production. The birth of the cooperative was in 2005 with the organization of small producers and landless workers in the country. Cooperative uses castor oil plant, jatropha, sunflower and other plants for biodiesel production (ILO, 2013).

The Eno Energy Cooperative, which was established in Finland, was also established for multi-purposes. The cooperative working on biomass has 3 plants. The production of wood chips used in these facilities is also done by the cooperative. ENO, which has 52 cooperative partners, uses waste materials from forestry in its biomass heating plant. The resulting heat is sold to the public, households and businesses with 15-year agreements, and plant ashes are used as artificial fertilizers in forests. (ILO, 2013).

Denmark has come a long way in the energy cooperative model. Legal practices and incentives in the country direct citizens to cooperatives. The Middelgrunden Cooperative is the world's largest in wind energy and wind co-operatives. These 20 stands, 10 are of the Cooperative and the remaining 10 are the local electricity company, which has an alternate agreement with the Copenhagen Municipality. 4 percent of the electricity consumed in Copenhagen is distributed by the cooperative. The feasibility of wind energy and off-shore wind farm was made with the working group established by Copenhagen Environment and Energy Office in 1996. This study included citizens as well. As a result of the study, it enabled the citizens to become cooperative in 1997. In order to develop in this field, Denmark enacted a law in 2009 and made the provision that at least 20 percent of the new wind investments to be made belong to the local people. Thus, the attractiveness of establishing an energy cooperative has been increased. (ILO, 2013).

In Argentina, cooperatives were established in 1933 to oppose the monopoly in electricity production through a public organization. Sociedad Cooperativa Popular Limitada (SCPL) was established by obtaining licenses for the establishment of cooperatives and electricity distribution by 87 entrepreneurs, consisting of activists. In the following years, the cooperative succeeded in adding the establishment of distribution grids, telephone service, drinking water supply and sterilization service, internet access service to its portfolio in order to ensure development in Chubut. Besides these services, SCPL owns Argentina's largest wind power park. SCPL currently employs 600 people. In 1938, all energy cooperatives or organizations in the country were gathered under the federation (Federación Argentina de Cooperativas de Electricidad y Otros Servicios Públicos Limitada-FACE). 375 joint energy cooperatives belong to this federation. FACE has introduced the Sistema Autónomo de Generación de Energía Renovable (SAER) service by establishing a system that generates electricity specific to the use of renewable energy for domestic use in rural areas (ILO, 2013).

Together with these examples, each of the existing energy cooperatives was established with the sensitivity of climate change and turned into energy-specific service providers in order to find solutions to other social problems as well. It is seen that energy cooperatives, which have achieved a sustainable structure with both social benefit and economic gain, have important ties with social entrepreneurs established for social benefit.

Conclusion and Policy Implications

The concept of social responsibility has recently become a concept that can be encountered in all areas of life. This concept, which is frequently encountered in public, private sector and non-governmental organizations, has now become one of the focal points of entrepreneurs. Many social entrepreneurs, who believe that profit maximization will follow by putting social benefit at the center of their service, are now people/institutions who realize that social problems cannot be solved only by the state. The solution of social problems is possible with the contribution of all parties from every field. Social entrepreneurs, who provide both social and economic benefits with the contribution, appear as different legal entities.

Social enterprises are not tied to a single model in the European Union. Most of the startups are registered in the private sector, while others are categorized in different fields. These are non-governmental organizations such as social unions, associations, voluntary organizations, charities, cooperative companies and even non-judgmental structures. The concept of social economy, which has been used in France since the 19th century, has become widespread in the European Union countries and more than 160,000 cooperative companies have been established. With this model, which provides employment to approximately 5.4 million people, 1 million companies and employment areas for 100 million people have been created in the world (Sönmez ve Ariker, 2016).

They are structures that develop and preserve their qualities with the values and ethical criteria of cooperatives. The awareness of social responsibility brought by entrepreneurship and the understanding of cooperatives enabled them to create new policies in their fields and to operate in these areas. As a result of these developed policies, renewable energy cooperatives have emerged. With the emergence of cooperatives as a result of these political processes, an alternative entrepreneurship model has been created. Thanks to the cooperatives, it is necessary to ensure that the local renewable energy resources are evaluated with this model by the local people (www.ticaret.gov.tr).

The United Nations declared 2012 as the International Year of Sustainable Energy. With the announcement of the Sustainable Energy Year, the concepts of energy and cooperatives have been used together. In addition, energy cooperatives have increased in the world as a result of increasing awareness about energy. Support mechanisms provided for increasing cooperatives and the use of renewable energy resources by cooperatives have been effective (Cebeci, 2018).

According to the International Cooperative Association (ICA), cooperatives are a collaborative model, unlike companies (www.sosyalekonomi.org).

Cooperatives, which prioritize certain values in international norms, operate in order to create a better world with cooperation, not only profit. Cooperatives, whose foundation is based on equality,

operate fairly. They take care of increasing welfare and economic development, improving life and nature through sustainable cooperation (www.ica.coop).

According to the research, the economic benefit obtained from the energy cooperative investments made by the local people has provided 5 times more positive impact and externality than the investments made by the state or private sector, and social sensitivity has increased in the members involved in the projects (Şenöz, 2019).

In line with this information, the increase of energy cooperatives working as social entrepreneurs who do business with social benefit will strengthen the social entrepreneurship ecosystem. Along with this, a development model emerges that can realize some transformations in society both socially and economically. Democratization of energy can be envisaged by turning to renewable energy sources to the community economy as an energy-dependent country in response to the increasing energy demand. In order to accelerate the growth of the social benefit locally, the local economy will be strengthened by producing and selling the energy locally by the cooperative, and even by obtaining the transmission and distribution rights, providing the same service as traditional electricity providers. Increasing the service and service quality in the energy sector, increasing local employment, increasing awareness of renewable energy, expanding the focus of sustainable development in the society with the sub-industry and sub-service purchases; positive progress of economic, cultural and social change will be ensured, and cooperation will be increased by developing organized life policies.

References

- Ayanoğlu, (2013). Social Responsibility Principle in Cooperatives and Renewable Energy Cooperatives -Kooperatiflerde Toplumsal Sorumluluk İlkesi ve Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri. T.C. Ministry of Trade, Cooperatives General Directorate, Master Thesis, Ankara.
- Ayanoğlu, (2014). Renewable Energy Cooperatives with World Examples-Dünya Örnekleri ile Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri. Association of Energy Experts- Enerji Uzmanları Derneği, *Energy Market Bulletin- Enerji Piyasası Bülteni*, February 2014, No:31, 2-5.
- British Council, Turkey, (2019). The State of Social Enterprise in Turkey. <https://www.britishcouncil.org.tr/programmes/education/social-enterprise-research>, [accessed 10.12.2021].
- Bursa Eskişehir Bilecik Development Agency (BEBKA), (2016). The Vision of Bursa Cooperatives Panel and Workshop-Bursa Kooperatifçiliğinin Vizyonu Panel Ve Çalıştayı. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/koopvizyonpanelirapor-1568975388.pdf>, [accessed 10.12.2021].

- Cebeci, A. N. (2018). Renewable Energy Cooperatives in the World, the Natural Miracle in Turkey on the Requirement of Solar Energy Cooperatives. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 4 (2), 1-22.
- Dees, (2001). The Meaning of Social Entrepreneurship. https://centers.fuqua.duke.edu/case/knowledge_items/the-meaning-of-social-entrepreneurship/, [accessed 10.11.2021].
- Erkan, (2019). File: A Local Enterprise Model: Renewable Energy Cooperatives -Dosya: Yerel Bir Girişim Modeli: Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri. *Gündergi Magazine*, November 2018-April 2019, No:12, <https://www.gunder.org.tr/wp-content/uploads/gundergi-sayi-12-d.pdf>, [accessed 10.12.2021].
- Gül, Paksoy, (2019). A Theoretical Research On Social Entrepreneurship. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 5(26): 1911-1928 [accessed Nov 09 2021]. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/girisimcilikau219.pdf>, [accessed Nov 10 2021]. <https://koopdestek.org.tr/>, [accessed 10.12.2021]. <https://socialnomics.net/2012/07/03/the-10-greatest-social-entrepreneurs-of-all-time/>, [accessed 10.12.2021]. <https://sosyalekonomi.org/kooperatiflerin-sirketlerden-farki/>, [accessed 10.12.2021]. <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/brosur-yeuk.pdf>, [accessed 10.12.2021]. <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/yenilenebilir-enerji-kooperatifleri>, [accessed 10.12.2021]. <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/yenilenebilir-enerji-kooperatifleri>, [accessed 10.12.2021]. <https://www.ica.coop/en/what-co-operative-0>, [accessed 10.12.2021]. <https://www.sosyalkooperatif.com/sosyal-girisim-modelleri>, [accessed 10.12.2021].
- ILO (International Labour Office), (2013). Providing Clean Energy And Energy Access Through Cooperatives. <https://enerji.mmo.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/ILO-ENERJ%C4%B0-KOOPERAT%C4%B0FLER%C4%B0-RAPORU.pdf>, [accessed 10.12.2021].
- Kaya, (2017). *Handbook Of Energy Cooperatives / Community-Based Energy Production*. Green Thought Association, Troy Environmental Association, <https://www.yenkoop.com/wp-content/uploads/2020/01/enerji-kooperatifleri-el-kitabi.pdf>, [accessed 10.12.2021].
- Koçak, Kavi (2015). Social Entrepreneur Municipality As A Social Policy Actor. *HAK-IS International Journal of Labor and Society*, 3 (6), 26-49, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/7580/99509>, [accessed 10.12.2021].

- Kötek, (2014). Renewable Energy Cooperatives Should Be Set On The Road- Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri İçin Yola Koyulmalı. http://enerjigunlugu.net/yenilenebilir-enerji-kooperatifleri-icinyola-koyu_7924.html#.VPyF1fmsUsA, [accessed 10.12.2021].
- NRECA International, <http://www.nrecainternational.coop.>, [accessed 10.12.2021].
- Özdevecioğlu, Cingöz, (2009). Social Entrepreneurship And Social Entrepreneurs: Theoretical Framework. *Erciyes University Journal of Economics and Administrative Sciences (ERUFEAS)*, No: 32, January-June 2009, pg. 81-95, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/66531>, [accessed 10.12.2021].
- Şensöz, (2019). Renewable Energy Cooperative System And It's Effects. *Turkish Water Foundation, Climate Change and Environment-İklim Değişikliği ve Çevre*, 4, (2) 10–22, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/838679>, [accessed 10.12.2021].
- Sönmez, Arıker, Toksoy, (2016). Development of Social Entrepreneurship in the World And Turkey. *Journal Of Social Sciences And Humanities Researches*, Bahar/Spring 2016-Cilt/Volume 17-Sayı/Issue 37.
- T.C. Cooperative Law, No: 1163, (15.05.1969), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf>, [accessed 10.12.2021].
- T.C. Ministry Of Environment, Urbanization And Climate Change, <https://izmir.csb.gov.tr/kooperatif-ve-kooperatifciligin-tanimi-i-1529>, [accessed 10.12.2021].
- T.C. Ministry of Trade, (2013). <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c10d213b876180c773ff8/GUKU-SON.pdf>, [accessed 10.12.2021].
- Turkish Trade Law, Law No:6762, 09.07.1956, Official Newspaper -Resmi Gazete, No:9353, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9353.pdf>, [accessed 10.12.2021].
- TUSEV (Third Sector Foundation of Turkey) Publications, No: 50, (2010). *Social Enterprises and Turkey Needs Analysis Report- Sosyal Girişimler ve Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu*. <http://sosyalgirisim.org/userfiles/document/Sosyal%20Girisimler%20ve%20Turkiyeweb.pdf>, [accessed Nov 09 2021].
- Tutar, F.K. (2019). A New Evolution For Cooperatives In Turkey: Energy Cooperatives. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr)*, Vol:6 Issue:33 Pp:400-416 (Issn:2459-1149)
- Uyar, (2016). In Cooperative Companies and Ordinary Companies; Scope of the Right to Follow the "Company" and/or "Company Partner" of Third Parties who are Creditors from the "Company" and/or "Company Partner-Kooperatif Şirketler ile Adi Şirketlerde; “Şirket”ten ve/veya “Şirket Ortağı”ndan Alacaklı Olan Üçüncü Kişilerin “Şirket”i ve/veya “Şirket Ortağı”nı Takip Hakkının Kapsamı. *Ankara Bar Association Magazines*, 2016/1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398511>, [accessed 10.12.2021].

Willis, Willis, (2012). Cooperative Renewable Energy in the UK; a Guide to This Growing Sector. https://www.uk.coop/sites/default/files/uploads/attachments/renewableenergy_0_0_0.pdf, [accessed 10.12.2021].

Zaki, (2012). An Overview of Social Entrepreneurship. AUC Research Conference, Entrepreneurship & Innovation: Shaping the Future of Egypt, https://www.researchgate.net/publication/322640782_An_overview_of_social_entrepreneurship, [accessed 10.12.2021].



ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ АВАРИЙ НА АВТОЗАПРАВОЧНЫХ СТАНЦИЯХ (АЗС)*

Turlybekova Meruert*
Rakhimbekov Aitbai**
Emin Atasoy***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 17/11/2021; Düzeltme/Revised: 31/01/2021

Kabul/Accepted: 13/04/2022

Araştırma Makalesi/Researc Article

Atf/Cite as: Meruret, T. Aitbai, R., ve Atasoy, E. (2022). Экологические Последствия Аварий На Автозаправочных Станциях (Азс).
DÜMAD (Dünya Mültidisipliner Araştırmalar Dergisi), 5(1), 47-50.

Резюме

В статье рассмотрены возможные экологические последствия при авариях на автозаправочных станциях, могущие вызвать загрязнения почвы, источника пресной воды, испарение нефтепродуктов оказывающие вредные воздействия на людей и на озоновый слой Земли. Предложены меры по предотвращению экологического ущерба на окружающую среду.

Ключевые слова: экология, ущерб, атмосфера, заправка, выбросы, почва, пожар, эксплуатация.

BENZİN/GAZ İSTASYONLARINDA KAZALARIN ÇEVRESEL SONUÇLARI

Özet

Bu çalışmada, benzin istasyonlarında toprağın, tatlı su kaynağının kirlenmesine, insanlar üzerinde ve dünyanın ozon tabakası üzerinde zararlı etkileri olan petrol ürünlerinin buharlaşmasına

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

* Senior Lecturer, Head of the Educational Program (e-mail: m_turlybekova78@mail.ru; **ORCID ID:** 0000-0001-8591-0051).

** Prof. Dr., Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov (e-mail: rahim_al @ mail.ru; **ORCID ID:** 0000-0001-7601-4546).

*** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi (e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr; **ORCID ID:** 0000-0002-1473-7420).

nedен olabilecek kazaların olası çevresel sonuçlarını tartışmaktadır. Çevrenin çevreye zarar vermesini önlemek için önlemler önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: ekoloji, hasar, atmosfer, yakıt ikmali, emisyonlar, toprak, yangın, operasyon.

Введение

При разливе нефтепродуктов возможно загрязнение почвы, а это значит, что в районе пролива погибли и организмы, а также загрязнение, в почве находится источник пресной воды, а также выброшенные нефтепродукты могут попадать в водоемы, загрязнять поверхности воды, отравляя живые организмы. Испаряясь в окружающую среду, пары нефтепродуктов не только загрязняют воздух, но и оказывают вредное воздействие на людей и на озоновый слой Земли. Пожары и взрывы могут нанести непоправимый ущерб не только заправочным станциям, но и привести к гибели людей. Выбросы паров в окружающую среду и загрязнение воздуха в результате пожара. Что касается этой АЗС, то резервуары не загрязнены, так как резервуары расположены удаленно, что не допускает проникновения нефтепродуктов.

Меры, предотвращающие экологические последствия аварий на АЗС.

При эксплуатации АЗС следует строго соблюдать действующие технические стандарты АЗС:

- все производственные и коммунальные помещения и насосные станции должны быть оснащены первичными огнетушителями в соответствии с установленными стандартами.
- пазы, бак должен быть оснащен двумя огнетушителями, мешком (асбестом), в ящике, сухим песком, лопатой и сигналами информации об опасности. огнетушитель может быть небольшим (порошок или углекислый газ).
- огнетушители должны быть постоянно в хорошем рабочем состоянии и готовы к немедленному использованию. Использование противопожарного оборудования и оборудования для других целей, строго запрещено.
- кабельные ямы, патроны для труб, резервуары, скважины, трубопроводные линии и другие места, где возможно накопление паров масла, должны быть покрыты песком.

В современных условиях вес АЗС имеют медицинские учреждения в соответствии с проектами:

- в помещениях АЗС запрещено использовать временные линии электропередач, электроплиты, прожекторы и другое электрооборудование с открытыми нагревательными элементами и электрическими нагревателями за пределами производственного завода.

Работа пожарной в районе станции обслуживания должны проводиться с письменного разрешения выданного главным инженером (директором) предприятия, которому подчиняется АЗС, и в соответствии с требованиями технических правил по эксплуатации АЗС:

- если паяльник покидает рабочее место, сварочный блок должен быть выключен.
- не пенящийся металлический набор инструментов необходим для открытия и закрытия крышек металлических контейнеров и выполнения других работ на потенциально взрывоопасных точках на заправочной станции.
- траншеи и ямы, вырытые в районе насосной станции в технических целях, должны быть заблокированы и заполнены сразу после завершения работ.

При заправке транспортных средств на заправочных станциях следует соблюдать следующие правила:

- оператор проверяет местоположение транспортных средств. Расположение заправляемых транспортных средств должно допускать экстренную эвакуацию из зоны заправки;

- при заправке двигатель управляемого автомобиля выключен;

- двигатели и скутеры должны быть отключены на заправочной станции. Остановите двигатели не более чем в 15 метрах от АЗС;

- машины должны ехать в торговый центр одни;

- детали автотранспортных средств, мотоциклов и скутеров, загрязненные или случайно загрязненные нефтепродуктами, должны быть высушены перед запуском двигателей;

- нефтепродукты, случайно или случайно пролитые на землю, должны быть немедленно покрыты песком и удалены в специально отведенных контейнерах; расстояние между автомобилем под заправкой и последующими автомобилями должно составлять три метра, а людей в очереди должно быть не менее одного метра.;

- при дозаправке транспортные средства должны быть расположены в районе торгового центра таким образом, чтобы они прекратили дозаправку в случае чрезвычайной ситуации и немедленно эвакуировали их в безопасное место;

- перед заправкой автобусов пассажиры выходят из салонов за пределами АЗС. []

- заправка заряженных, легковоспламеняющихся или взрывоопасных транспортных средств осуществляется на специально оборудованной стороне, расположенной не менее чем в 25 м от берега АЗС, нефтепродуктов, доставленных на АЗС, металлических резервуарах или заправочных станциях, специально предназначенных для этих целей.

- в случае грозы запрещается опорожнять и заправлять нефтепродукты в резервуары в районе АЗС.

- строительные конструкции насосной станции должны быть защищены прямыми лучами, электростатической, электромагнитной индукцией, дрейфом с высоким потенциалом

в соответствии с "руководящими принципами молниезащиты зданий, сооружений", а также "правилами защиты от статического электричества, химической, нефтехимической или нефтеперерабатывающей промышленности".

Резервуары должны быть подключены к заземляющему устройству во время разгрузки. Гибкая линия заземления должна быть постоянно прикреплена к корпусу резервуара, а в конце должен быть зажим или винтовой наконечник для подключения к заземляющему устройству. Если есть провод из комплекта, заземление осуществляется в следующем порядке: заземляющий провод сначала подключается к корпусу резервуара, а затем к заземляющей установке. Заземляющие провода не должны подключаться к окрашенным и грязным металлическим частям резервуаров. Каждый бак в дорожном поезде должен быть заземлен отдельно до тех пор, пока масляный продукт не будет полностью выгружен.

Выводы.

В данной статье рассмотрены возможные источники воздействия АЗС на окружающую среду, а так же экологические последствия от возможных аварий. При эксплуатации автозаправочных станций должны выполняться экологические требования, определенные природоохранным законодательством и действующими нормативными техническими документами по охране окружающей среды. Производственная деятельность АЗС не должна приводить к загрязнению окружающей природной среды (воздуха, поверхностных вод, почвы) вредными веществами выше допустимых норм.

Литература

Брушлинский Н. Н., Иванов О.В., Клепко Е. А., Соколов С. В. Пожарные риски (основы теории): Монография. – М.: Академия МЧС России, 2015.– 65 с.

Сайт Комитета по чрезвычайным ситуациям МВД Республики Казахстан <http://www.emercom.kz>

Раимбеков К.Ж., Кусаинов А.Б. Анализ подверженности Республики Казахстан чрезвычайным ситуациям природного и техногенного характера. Монография. – Кокшетау: КТИ КЧС МВД РК, 2015. – 122 с.

PERFORMANS SPORLARININ FAİR-PLAY RUHU, AHLAKSAL AMACI VE SOSYALLEŞMEYE ETKİSİ*

Bayram KAYA**
Semiya TUNCEL**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 25/11/2021; Düzeltme/Revised: 28/05/2022

Kabul/Accepted: 29/05/2022

Araştırma Makalesi/Researc Article

Atıf/Cite as: Kaya, B. ve Tuncel, Semiya (2022). Performans Sporlarının Fair-Play Ruhu, Ahlaksal Amacı ve Sosyalleşmeye Etkisi.
DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi), 5(1), 51-70.

Özet

Yaşamın bir parçası olan ve aktif veya profesyonel katılımı bazen eğlenmek amacıyla bazen de izleyici olarak ilgilenilen spor, toplumsal bir faaliyettir (Yenerer, 2013).Performans sporu, amatör sporun bir aşaması ve bu aşamayı gerçekleştirebilen sporcunun yaptığı çalışmaları amatörlük çerçevesinin dışına taşıyarak ücret karşılığında yapmasıdır (Şahin, 1990).Günümüz performans sporunun en belirgin özelliği rakibine zihinsel, duygusal ve fiziksel yönlerden baskı kurarak fair play ve oyunun ahlaki yapısını önemsemeyerek kazanma şansını yükseltmeye dayalıdır (Lumpkin, 2003).Sporun karakter oluşturduğu kabul edilmesine rağmen, yarışma sporu karakter gelişimine olumsuz etkilerinin olduğuna yönelik kanıtlar da vardır. Yarışma, rekabet ahlak problemi yaratabilmekte, prososyal (özgeci) davranışları azaltıp antisosyal davranışı destekleyebilmektedir (Lemyre, 2002).

Bu araştırmada, performans sporunun fair play ruhu, ahlaksal amacı ve sosyalleşme gibi değerlere etkisinin olup olmadığına bakmak için konuyla ilgili çalışmalar taranmıştır. Toplanan dokümanlar konunun içeriğine göre sınıflandırılarak analiz edilip raporlaştırılmıştır.

Sonuç olarak; profesyonel sporcuların amatör sporculara göre daha kazanma baskısı ve maddi kayıp gibi nedenlere bağlı olarak daha az iyi davranışlar sergilediğini, performans sporunu yapma yılı arttıkça iyi davranış sergileme oranının azaldığını, Temaslı sporun sporcuların güzel davranış

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, (e-mail: bayramkaya400@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0249-5572).

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, (e-mail: semiya.dolasir.tuncel@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0075-821X).

sergileme oranını azalttığı, lig seviyesi yükseldikçe saygı, doğruluk ve iyi oyun gibi değerlerde bir artış olduğunu, sporcuları genel olarak antisosyal yaptığını, cinsiyet değişkenlerine göre ise kadınların fair play ve ahlak anlayışının erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde fair play ve spor ahlakını yakalamak için çeşitli zamanlarda değişik uygulamalara gidilmiştir. Ancak bu uygulamalardaki raporların özensiz ve yanlış doldurulması, performans sporunda başarı odaklı ve fair play anlayışından yoksun bir yol çizilmesi bu uygulamalarda tam anlamıyla verimli bir sonuç alınamamıştır.

Anahtar kelimeler: Performans Sporları, Fair-Play, Ahlaksal, Sosyalleşme

THE EFFECT OF PERFORMANCE SPORTS ON FAIR-PLAY SPIRIT, ETHICAL PURPOSE AND SOCIALIZATION

Abstract

Sports, which is a part of life and sometimes for fun and sometimes as a spectator with active or professional participation, is a social activity (Yenerer, 2013). Şahin, 1990). The most distinctive feature of today's performance sports is based on increasing the chance of winning by putting pressure on the opponent in mental, emotional and physical aspects, by ignoring fair play and the moral structure of the game (Lumpkin, 2003). There is also evidence that it is. Competition can create a moral problem, reduce prosocial (altruistic) behaviors and support antisocial behavior (Lemyre, 2002).

In this research, related studies were scanned to see whether performance sports have an effect on values such as the spirit of fair play, moral purpose and socialization. The collected documents were classified according to the content of the subject, analyzed and reported.

As a result; Professional athletes exhibit less good behavior than amateur athletes due to reasons such as pressure to win and financial loss, the rate of good behavior decreases as the number of years of performance sports increases, Contact sports reduces the rate of good behavior of athletes, as the league level rises, respect, accuracy and good game play. It has been determined that there is an increase in values such as, that it makes the athletes antisocial in general, and that women's fair play and moral understanding are higher than men according to gender variables. In our country, different practices have been applied at various times in order to achieve fair play and sports ethics. However, sloppy and wrong filling of the reports in these applications, and the drawing of a success-oriented way in performance sports without a fair play understanding have not been fully productive in these applications.

Keywords: Performance Sports, Fair-Play, Moral, Socialization

Giriş

Yaşamın bir parçası olan ve aktif veya profesyonel katılımı bazen eğlenmek amacıyla bazen de izleyici olarak ilgilenilen spor, toplumsal bir faaliyettir (Yenerer, 2013). Önceleri sosyal ve kültürel bir etkinlik olan spor zamanla sektör haline gelmiştir (Ongan ve Demiröz, 2010). Sektör haline gelen spor performans sporu olarak anılmaya başlamıştır.

Performans sporu, Amatörlük aşamasını gerçekleştiren sporcunun ücret karşılığında yapmasıdır (Şahin, 1990). Dolayısıyla belirli bir aşama kaydetmiş amatör sporcunun kendi geçimini ve geleceğini spora vermesi şeklinde de tanımlayabiliriz.

Armağan (1981) amatörlük sporunu kitle sporu, profesyonel sporu ise meslek sporu olarak tanımlamıştır. Performans sporu (profesyonel spor), bireylerin dikey hareketlik içinde olmalarını sağlayan, bireyleri çoğu zaman sosyo-ekonomik yönden geliştiren önemli bir araçtır (Demirbolat, 1988).

Yarışma sporlarında bazı kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler sporun sınıflanmasına olanak tanımaktadır. Bunlardan ilki, bireysel olarak doğaya karşı yapılan yarışmalardır. Rafting, kayak, dağcılık gibi bu aktivitelerde bireysel olarak doğaya karşı mücadele vardır. İkinci yarışma aktiviteleri ise bireysellik ve karşılaşmalardır, burada bir başkasıyla yarış söz konusudur. Uzun atlama, jimnastik, yüksek atlama gibi insana karşı yapılan yarışmadır. Üçüncü yarışma sporu ise yine bireysel olarak yüz yüze yapılan tenis gibi aktivitelerdir. Son kategoride ise basketbol, futbol, hentbol gibi takım sporları yer almaktadır (Boxill, 2003). Tüm bu spor branşlarında fair-play, oyun ahlakı gibi değerler önemli olsa da günümüz performans sporunun en belirgin özelliği rakibini psikolojik, fiziksel ve duygusal baskı altına alarak oyun ahlakı ve fair-play anlayışından uzak, kazanma şansını yükseltmeye dayalıdır (Lumpkin, 2003).

1. Fair-Play

Fair play kavramı yarışmalarda iyi ve kötü davranışlar için geliştirilmiş kavramdır. “Fair” kavramı 1175 tarihli hitabe kitaplarında ‘tarafsızlık’, ‘adalet’ olarak tanımlanmaktadır (Loland, 2002). Sporda fair-play, kural bilincine bağlı kalmayıp sosyokültürel ve ahlaki normlarını da içine alan bir kavramdır (Yıldırım, 1992).

Sporda bir kazanç sağlanabilir ancak sporda özü gereği iyi oyun hep yerini korumaktadır. Amatörlük özelliği yitirilmemek şartıyla spor profesyonelce yapılabilir. Amatörlüğün yitirildiği yerlerde dürüst oyun (fair-play) kavramı ön plana çıkar (Erdemli, 1996). Uluslararası fair-play komitesine göre “fair-play, bir takımın veya sporcunun mağlubiyeti ya da performansının düşmesini göze alarak yaptığı bir jesttir” (Şahin ve ark., 2014). Fair-Play, aldatıcı yollarla rakibini yenmek değil, özgür ortamda gerçekleşebilen dürüst oyun olarak görülmelidir (Covrig, 1996). Oyunlarda segilenen fair play davranışlar bireyleri birbirine yaklaştırarak çatışmayı önler (Kaidal, Badaki ve Sanusi,

2014). Sonuç olarak fair-playi günümüzde sporcuların başarısında veya yenilgisinde ölçülü davranabilmesi olarak düşünebiliriz.

2. İnançlar

İnancı genel olarak doğruluğu kabul edilmiş fikirler olarak söyleyebiliriz. İnançlar çoklu bakış açısıyla psikolojik bir fenomen olarak karmaşık bir yapıya sahiptir. İnançlar doğruluğu kabul edilen fikirler olduğundan daima bilişsel bir oluşum içerisinde dirler (Hoffman, 1994).

Tutumlar

Tutum bireye ait olan bir eğilimdir. Doğrudan gözlemlenebilen bir özellik değil, ancak bireyin gözlenebilen değerlerinden çıkarsama yapılabilen ve o bireye atfedilen bir eğilimdir. Yani tutum gözlenebilen ortaya konan bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir. Tutumlar bireyin düşünce, duygu ve davranışlarıyla ilgili olmak üzere üç ögeden oluşmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2005).

Değerler

Rokeach'a göre değerler, kişilerin davranış şekilleri ve yaşam hedefleri hakkındaki inançları olup kişiye rehberlik eden çok yönlü standartlardır. Değerler temel insan ihtiyaçları olduğu için duyuşsal ve motivasyonel olarak yaşamımızda önemli rol oynamaktadır. Değerler yalnızca kişisel ihtiyaçlar değildir aynı zamanda geleneksel ve sosyal ihtiyaçlar olarak da karşımıza çıkar. Rokeach'a göre amaçsal ve araçsal olmak üzere iki tür değer bulunmaktadır. Rokeach, ayrıca değerleri kendi içinde kişisel ve sosyal olarak da ayırmaktadır (Shields, 1994).

Şekil 1: Rokeach'a göre Değer Kavramı

Araç Değerler		Amaç Değerler
Kişisel	Yarışmacı Değerler	Kişisel Temel Değerler
Sosyal	Ahlak Değerleri	Sosyal Temel Değerler

Ahlak

Ahlak kavramı değer kavramı ile yakından ilişkilidir. İnsanlar futbol maçına girmek için deliler gibi koşuşturarak birbirlerini ezdiklerinde çoğumuz büyük öfke duyarız. Çünkü insan yaşamında yüksek değerler yer almaktadır. Benzer olarak sporcuların ilaç testleri pozitif çıktığı zaman çoğumuz hayal kırıklığı yaşarız; çünkü bizim sağlık, adalet, onur gibi değerlerimiz bulunmaktadır. Ahlakı bir makine olarak hayal edersek onu çalıştıran yakıt değerlerimizin gücüdür (Shields, 1994).

3. Profesyonellik ve Fair Play

19. Yüzyılın başlarında, buhar gücünün kullanılmaya başlamasıyla insanların daha çok boş zamanları olmuştur. Bu gelişmelerden sporun da etkilendiği görülmektedir. Bu gelişmelerden biri de boş zamanlarının çok olmasından dolayı spor yapmayı tekelinde bulunduran soylu sınıfının tribüne çekilmesiyle yerlerini sporu meslek edinen kişiler almıştır. Sporun hızla gelişmesiyle birlikte

profesyonellik de kökleşerek yerini almıştır (Fişek, 1998). Spor oynasal içeriğinin en iyi bölümünü kaybetmiştir. Oyun daha ciddi hale gelerek oynasal ruhun önüne geçmiştir (Huizinga, 1995).

Üstün performans göstermek, zafer kazanmak profesyonel sporculukta maddi kazanç için çok büyük önem arz etmektedir. Başarısızlıklar profesyonel sporcuları işsiz bırakacağından rakiplerine kuşkulu gözle bakmak ve onları kendi yaşantılarını elinden almaya çalışan kişiler olarak görmek sporcular için kolay olabilmektedir. Bu şartlarda sporcunun özen ve dürüstlük göstererek rakibiyle samimi bir şekilde karşılaşması, belirlenmiş sporcu ahlakı çerçevesinde rekabet etmesi hatırı sayılı bir ispat olarak görülebilir (Keating, 1964). Görülüyor ki profesyonellik başarı isteğiyle birleşince fair-playi yok etmektedir. Bundan dolayı profesyonel sporcuların özellikle de futbolda fair-playe uymadıklarını görebilmekteyiz. Spor ahlakına uygun olsun veya olmasın amaç sadece kazanmaya dönüktür. Futbolcuların büyük bir çoğunluğu rakiplerini düşman olarak görmektedirler ve haksız avantajlardan yararlanarak kazanmayı normal bir davranış olarak görmektedirler. Hakeme yakalanmadan yaptıkları kural dışı hareketleri de normal görmektedirler (Sezen, 2003). Oysa ki sporda başarı denilince fair-play çerçevesinde sporun genel ahlak yapısını koruyarak başarabilmek düşünülmelidir (Sezen, 2007).

Profesyonel sporda sporcular taraftarları önünde kazanma baskısıyla adalet, dürüstlük, sorumluluk ve yarar gibi ahlaki prensipler çelişki içinde kalmaktadır. Birey için önemli görülen fair-play ve ahlak anlayışı, kazanma dürtüsünün önüne geçmesi performans sporu da olsa görülmesi istenen bir durumdur (Lumpkin ve ark. 2003).

Performans sporcularında fair-play anlayışı rakibiyle eşit şartlarda yarışma arzusu, rakibin maruz kalacağı haksız durumları gidermek için gösterilen çabayı, kendi yararına uygun olmasa bile hakem kararlarına saygı gösterme, aleyhine de olsa hakemlerin doğru karar almalarına yardımcı olmayı, galibiyette veya mağlubiyette ölçülü davranmayı esas alınması gerektiğini belirtmiştir (Yıldıran, 2004). Kaidal, Badaki ve Sanusi (2014) fair-play davranışlar spor etkinliğindeki tüm bireyleri saygı ve sevgi çerçevesinde birleştirerek çatışmaları önlediğini belirtmişlerdir.

4. Yarışma Sporlarının Ahlaksal Amacı

Spor, kural temelli gönüllülük esasına dayanan özgürce seçilen aktivitelerdir. Rekabetçi olmada fiziksel üstünlük sağlayabilme gerekli bir ögedir (Boxill, 2003). Sporda başarı denilince akla alınan ödül gelmektedir. Sonuçlar başarının sembolünü, anlamını, önemini oluşturmakta, geçirilen süreç ise vurgulanmamaktadır (Boxill, 2003). Bu çerçevede spor kazanmaya endekslendiğinde fiziksel ve psikolojik şiddeti kabul ederek ve ödüllendirerek sporun daha kötüye gitmesine sebep olmaktadır (Lumpkin, 2003).

Spor yarışmaları; genel yapısal amaç, spor temelli amaç ve kasti amaç olmak üzere üç amaç üzerinde gruplandırılabilir. Ancak, bu amaçlar bazı durumlarda çelişki gösterebilir. Örneğin bir

sporunun kasti amacı “oyun ruhuna uygun” oynamakken, bir diğer oyuncunun kasti amacı “ne pahasına olursa olsun kazanmak” olabilir (Loland, 2002).

Spor, bireyin kurallar etrafında mücadele edeceği, hem rakibine saygı duyacağı, hem de değer vereceği bir etkinliktir. Böyle olmazsa orada spordan söz etmemiz mümkün görünmez. Yapılan iş kavga ve düşmanlıktan öteye gitmez (Erdemli, 2008).

Karşılıklı mücadele, sporcuların kurallar çerçevesinde en iyi performansı sergileyerek başarı sağlamalarını kapsamaktadır. Kurallar sayesinde yarışmacılar birbirlerinin yeteneğine saygı göstererek birbirlerine düşmanca davranamazlar (Boxill, 2003). Ancak yarışma sporlarını uzun süre yapan sporcuların ahlaksal ve etiksel davranışlarında düşüşler meydana gelmektedir. Bu bakış açısına göre sporcuların hakeme yakalanmadıkları sürece kendilerine avantaj sağlayacakları kural dışı hareketleri yapabildikleri görülmektedir (Sezen, 2003).

Spor yarışmaları bireylerin kendileri hakkında kabiliyet ve değerleri hakkında bilgilerini test etme imkanı sunmaktadır. Spor branşı ne olursa olsun belirli bir çabayla bireyi ilerletmeye, saygıya, arkadaşlığa ve mükemmeliyete götürecektir (Sezen, 2003).

Sporun karakter oluşturduğu kabul edilmesine rağmen, yarışma sporu karakter gelişimine olumsuz etkilerinin olduğuna yönelik kanıtlar da vardır. Yarışma, rekabet ahlak problemi yaratabilmekte, prososyal (özgeci) davranışları azaltıp antisosyal davranışı destekleyebilmektedir (Lemyre, 2002). Rakip sakatlanınca topu dışarı atmak, rakibinin oyuncu malzemeleri eksikse ona kendi malzemelerinden ödünç vermek, düşen rakibini kaldırmak v.b. davranışlar prososyal davranışlara örnektir (Kavussanu, 2006). Anti sosyal davranışlar ise, rakibi sakatlamak, kasıtlı olarak faul yapmak, hakemi aldatmak gibi davranışları içermektedir. Genç sporcuların prososyal davranışlarının geliştirilmesi antisosyal davranışların azaltılmasına yönelik antrenörler, aileler ve spor psikologları genç yaşta sporcuların görev ve sosyal algı yönelimine önem vermelidir. Ayrıca antrenörlerin genç yaşta sporcuların değer öğrenimlerine ve beceri gelişimlerine önem vermeleri gerekmektedir (Sage, 2007).

5. Yöntem

Bu çalışmada, performans sporunun fair-play ruhu, ahlaksal amacı ve sosyalleşme gibi değerlere etkisinin olup olmadığına bakmak için konuyla ilgili çalışmalar taranmıştır. Belge tarama modeli geçmiş veya halen var olan bir durumu bulunduğu ortamdan olduğu gibi betimlemektir (Karasar, 1997). Araştırmada kullanılan veriler yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilmiştir. Ulaşılan yerli ve yabancı makale, kitap, dergi ve internet aracılığıyla elde edilen dokümanlar belirlenen amaçlar doğrultusunda toplanmıştır. Toplanan dokümanlar konunun içeriğine göre sınıflandırılarak analiz edilip raporlaştırılmıştır.

6. Bulgular

Performans Sporlarında Yarışma Anında İyi Davranışlar Sergilenebiliyor Mu?

Asıl amacı insanların birbirine yaklaşarak barış, kardeşlik, sevgi ve saygı içerisinde yaşamak olan sporda, özellikle performans sporunda da durumun aynı olup olmadığına bakmak amacıyla alandaki çalışmalar incelenmiştir.

Sezen (2007) yapmış olduğu çalışmada Turkcell Süper Lig'de yer alan ve tesadüfi yöntemle seçilmiş 7 futbol takımından toplam 130 futbolcunun sportmenlik yönelimlerinin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Tjolsvold, Johnson'ın 1984 yılında yapmış olduğu araştırmada rekabet sporunu yapan sporcuların birbirlerini anlamada ve iyi davranışlar sergilemede sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir.

Shields ve ark. (1994) yarışma sporunun yapıldığı ortamdan daha farklı olan beden eğitimi derslerinde iyi oyun davranışlarının daha çok sergilendiğini belirtmiştir.

Bredemeier, Shields (1986); Pilz, (1995) performans sporlarına uzun süre bağlı kalan sporcuların ahlaksal davranışlarında bozulmalar meydana geldiğini belirtmişlerdir.

Bilir (2014) yapmış olduğu elit sporcular üzerindeki çalışmada temaslı sporlarla uğraşan sporcuların şiddete daha meyilli olduğunu tespit etmiştir.

Erdoğan (2014) profesyonel futbolcularla yaptığı çalışma sonucunda; oynadıkları lig arttıkça dürüstlük ve paylaşım, saygı ve doğruluk ve iyi oyun gibi değerlerde artış olduğunu tespit etmiştir.

Performans sporunda kişiler başarıyı amaçladıkları anda rakibe zarar verme, onu düşman olarak görme, aldatma gibi her şeyin mümkün olduğu durumları kullanarak yalnızca kazanmaya odaklanmaktadır (Boxill, 2003).

Özellikle, sporun politikaya alet edilmesi ve profesyonelleşme centilmenliğinin, dolayısıyla evrensel ahlak ilkelerinin zarar görmesine yol açmıştır. Sporcular büyük meblağlar kazanmaya başlamış, siyasetçiler ise propaganda ve politik çıkarlar uğruna sporu kullanmışlardır (Erdemli, 1996).

- Profesyonel sporcuların amatör sporculara göre daha az iyi davranışlar sergilediğini görmekteyiz.
- Amatör spor ve beden eğitimi derslerindeki iyi davranışlar, profesyonel spordan daha çok olduğu sonucuna varabiliriz.
- Performans sporunu yapma yılı arttıkça iyi davranış sergileme oranının azaldığını söyleyebiliriz.
- Temaslı sporun sporcuların güzel davranış sergileme oranını azalttığı sonucuna varabiliriz.
- Profesyonel sporda lig yükseldikçe saygı, doğruluk ve iyi oyun gibi değerlerde bir artış olduğunu görmekteyiz.
- Spora siyasetin bulaşması iyi davranışlar sergilemeyi azalttığı görülmektedir.

Yarışma Anında Ne Pahasına Olursa Olsun Fair-Play ve Spor Ahlakı Kazanma Duygusundan Önce Mi Geliyor?

Lemyre ve ark. (2002) yapmış oldukları çalışmada yarışma sporu ahlak problemi yaratabildiği ve sporcuları fair-play ruhundan uzaklaştırabildiğini belirtmişlerdir. Lumpkin (2003) kazanma baskısı; adalet, dürüstlük, sorumluluk ve yarar gibi ahlaki prensiplerin önüne geçtiğini belirtmiştir. Luther ve ark. (2004) beden eğitimi derslerinde fair-play ve ahlaki anlayışın ön planda olduğunu söylemişlerdir. Kazanmaya odaklı performans sporunda fiziksel ve psikolojik baskı meşru görülerek ahlaksal açıdan kötüye gidilmesine neden olmuştur (Lumpkin ve ark., 2003). Lovat ve Clement (2008) çalışmasında her ne kadar performans sporu da olsa sporcuların kazanmak adına gösterecekleri kural dışı hareketler sporun fair-play ruhuna ve ahlaki değerlerine zarar vereceğini belirtmiştir. Sezen (2007)'in araştırmasında performans sporunda başarı hırsının fair-play ruhunu alıp götürdüğünü belirtmiştir. Performans sporunda yüksek başarı beklentisi fair-play davranışları yok etmektedir. Bundan dolayı da profesyonel sporcuların diğer grup sporculara göre fair-play kurallarına uymadığını söyleyebiliriz (Sezen ve ark., 2011; Sezen ve ark., 2012). Pilz (1987) 'e göre profesyonel sporcular spor kurallarını uygun gördüğü yerde ve uygun gördüğü şekilde bozarak, hedefi başarı ve sonucundaki ödüle ulaşmak olduğunu belirtmiştir. Profesyonel sporda beklenen bireysel ve toplumsal beklentiler başarı için yapılan kural ihlalleri ve ahlak dışı hareketler sporun içinde olan olağan bir durum olarak algılanmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2002). Sezen (2003) profesyonellik, başarı isteğiyle birleşince fair-playi yok ettiğini, profesyonel sporcuların amatör sporculara göre daha yüksek bir oranda fair-play kurallarına uymadıklarını belirtmiştir. Fair-play gittikçe yerleşen ahlaki bir tutum meselesi değil de sportif karşılaşmaların yapısına göre değişen bir tutum olarak görüldüğünü belirtmiştir. Son yıllarda, 'spor kazanıp kaybetmek değil oyunu nasıl oynadığıdır' sözü değişime uğrayarak "kazanmak hiçbir şey değildir, tek şeydir" sözüne bıraktığını görmekteyiz (Hardaway, 2003). Bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimi kalıcı, kazanma kavramı ise geçici olduğu için bireyin gelişimi kazanmanın önüne geçmelidir (Lumpkin ve ark., 2003).

- Performans sporunda kazanma baskısı adalet, dürüstlük, sorumluluk ve yarar gibi ahlaki prensiplerin önüne geçtiği söylenebilir.

- Performans sporunda başarıyla gelen ödüllendirme sonucu, ahlaksal açıdan daha kötüye gidilmesine ve sporcuların fair-play ruhunu kaybetmesine neden olduğu görülmektedir.

Performans Sporunun Sporcuların Sosyalleşmesinde Etkisi Var mıdır?

Huizinga ve arkadaşlarının "Oyunun Toplumsal İşlevi" adlı çalışmalarında yarışma sporlarında sporcular kazanma tutkusuyla her yolu tercih edebileceklerini belirtmişlerdir. Sporcuların birbiriyle ilişkilerinden çok kazanma güdülerinin ön planda olduğunu belirtmiştir.

Lemyre ve ark. (2002) çalışmasında performans sporu sporcuları antisosyal yaptığını belirtmişlerdir. Lumpkin (2003) geçici olan kazanma baskısı; fiziksel, sosyal ve psikolojik vb. kalıcı

etmenlerin önüne geçmiştir. Şahin (2012) ‘‘Elit Düzeyde Takım Spor ve Bireysel Spor Yapan İki Grubun İletişim Becerilerinin Kazanılması’’ adlı çalışmasında elit düzeydeki sporun iletişim becerilerinin fazla olduğu, buna karşın takım sporcusu olmanın ya da bireysel spor yapmanın bu beceri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varmışlardır. Gezer ve ark. (2017) Yaptıkları ‘‘ Farklı Spor Branşlarındaki Elit Sporcuların Sosyal Beceri Düzeylerinin Seçilmiş Değişkenler Açısından Karşılaştırılması’’ adındaki çalışmada elit düzeyde takım sporcularının sosyal beceri düzeyleri, bireysel sporcularından daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Abakay (2010) profesyonel ve amatör futbolcular üzerinde yapmış olduğu çalışmada profesyonellik ve amatörlük sporcuların sosyalleşmesinde etkisinin görülmediği sosyalleşmede eğitim seviyesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Performans sporunda aşırı rekabet yaratarak prososyal davranışı azaltarak kişiyi antisosyal yapabildiğini görebiliriz (Lemyre ve ark., 2002).

- Performans sporun sporcuları antisosyal yaptığı bazı çalışmalarda görülmüştür.
- Performans sporunda kazanma baskısı; fiziksel, sosyal ve psikolojik vb. kalıcı etmenlerin önüne geçtiğini söyleyebiliriz.
- Takım sporu yapmanın bireysel spor yapmaya göre sosyalleşmeye etkisinin daha fazla olduğu bazı çalışmalarda rastlanmıştır.
- Elit sporda sporun sosyalleşmeye etkisinde eğitim seviyesinin önemli olduğu sonucuna varabiliriz.

7. Cinsiyet Değişkenine Göre Fair-Play ve Ahlakî Amaç

Beller (1995), Rudd ve ark. (2004), Yıldırım ve ark. (2006) yapmış oldukları çalışmalarda cinsiyet değişkeni açısından fair-play ve ahlaksal amaç değerlendirildiğinde kadın sporcuların erkek sporculara oranla sporda fair-play ve ahlaksal tutumlarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Coulomb-Cabagno ve Rasclé (2006), Papageorgiou (2008), Shields ve ark. (2007), Satcher (2006), Tsai ve Fung (2005) ve Koç (2013), Teke (2018) yaptıkları çalışmalarda kadınların fair-play davranış puanlarının erkeklere oranla daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

- Performans sporunda Fair play ve ahlak değerlerine kadın sporcuların erkek sporculara göre daha fazla uyduğu sonucuna varabiliriz.

8. Branşa Göre fair play ve Sosyalleşme

Teke (2018) yapmış olduğu çalışmada en fazla fair-play örneği gösteren sporcuların hentbolcular olduğunu buna karşılık en fazla fair-play kurallarını çiğneyen sporcuların ise futbolcular olduğunu belirtmiştir.

Yıldırım ve Sezen (2006) çalışmasında fair-play kurallarını en çok çiğneyen sporcuların futbolcular olduğunu vurgulamışlardır.

Sezen (2007) Yapmış olduğu yüksek lisans tezinde profesyonel futbolcular hakeme yakalanmayacaklarına inandıklarında formal fair-play kurallarına uymadıklarını belirtmiştir. Amatör futbolcuların ise profesyonel futbolculara göre kurallara daha çok riayet ettiklerini belirtmiştir.

Sezen ve ark. (2011), Sezen ve ark. (2012) profesyonel futbolcuların rakibe saygı yönelimlerinin düşük olduğu ve haksız avantajlar sağlayarak kazanmayı normal bir davranış gibi kabul ettiklerini belirtmişlerdir.

Stornes ve Ommundensen (2004) voleybolcular üzerinde yapmış oldukları çalışmada sosyalleşme normlarının ve fair-play davranışlarının yüksek olduğu sonucuna varmışlardır.

Bredemeier ve Shileds (1986) yapmış oldukları çalışmada basketbol oyuncularının ahlaki yargılarının yüzücülere oranla daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Sezer (2007) çalışmasında temaslı spor yapan sporcuların fair-play ve ahlaki yapılarını düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Popülerleri ve buna bağlı olarak kazancı yüksek olan performans sporlarında yüksek başarı beklentisi, temaslı sporlarda kendisini fiziksel üstünlük sağlamak amacıyla rakibine yaptığı fiziksel temaslar vb. davranışlar bu spor branşını seçen sporcuların fair-play kurallarını daha çok çiğnediklerini ve ahlak dışı davranışları daha çok sergiledikleri söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak performans sporundaki aşırı rekabet, kazanma baskısı, maddi kayıplar vb durumların endişesiyle Kavussanu ve ark. (2006) belirttiği gibi rekabet ortamında aldatma, kurallara aykırı davranış, kasıtlı olarak rakibi sakatlama gibi davranışların ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma sonucunda; performans sporunun aşırı kazanma baskısı, hatırı sayılır bir kazanım gibi etmenlerden dolayı sporcuların fair-play kurallarına uymadıkları ve ahlak ilkelerine bağlı kalmadıkları söylenebilir. Performans sporcuların fair-play ve ahlaksal davranışları yerini “Kazanmak hiçbir şey değildir, tek şeydir” sözüne bıraktığını görmekteyiz (Hardaway, 2003).

Performans sporunda lig yükseldikçe, temaslı spor haricindeki sporlarda, cinsiyete göre kadın sporcularda fair-play ve ahlaki davranışların daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum yüksek liglerdeki sporcuların iş doyumuyla birlikte üst seviyeden kaynaklı diğer sporculara örnek olabileme kaygısından da olabileceği düşünülebilir. Temaslı sporlarda fair-play ve ahlaki yapıların düşük olması rakibine fiziksel temasla üstünlük sağlayabileceğini düşüncesiyle kural dışı hareketler yapmaları böyle bir sonucun çıkmasında etkili olabileceğini göstermektedir. Kadın sporcuların erkek sporculara göre fair-play ve ahlaki davranışlarının yüksek olması kadınların daha kuralcı ve narin yapıda olmalarıyla ilgili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Branşa göre performans sporunda fair-play ve ahlaki kurallara en fazla uyulmayan sporun ise futbol olduğunu görmekteyiz bu durum ülkemizde popülerleri ve kazanma sonucunda ödülün yüksek olması futbolcuların kazanmak adına her şeyi

yapabileceklerini düşündürmektedir. Sporcuların eğitim seviyesi yüksek olanların fair-play ve ahlaki kurallara uygun davranmaları ise beklenen bir durumdur.

Yüksek başarı beklentisi ve kaybetme endişesi taşıyan performans sporcularında sporun sosyalleşmeye etkisi ikinci planda olduğu görülmektedir. Bunun yanında performans sporunun sosyalleşmeye katkısının da olduğunu belirten çalışmaların olduğu görülmüştür. Bu tür sporların genellikle temas gerektirmeyen sporlardan oluştuğu söylenebilir. Temaslı sporlarda ise rakibini neredeyse düşman gözüyle bakan sporcuların spor faaliyetlerinde sosyalleşmeye etkisinin olmadığını söyleyebiliriz.

Ülkemizde fair-play ve spor ahlakını yakalamak için çeşitli zamanlarda değişik uygulamalara gidilmiştir. Ancak bu uygulamalardaki raporların özensiz ve yanlış doldurulması, performans sporunda başarı odaklı ve fair-play anlayışından yoksun bir yol çizilmesi bu uygulamalarda tam anlamıyla verimli bir sonuç alınamamıştır.

1-Sporculara altyapılarda fair-play, ahlak, iyi oyun gibi değerlerin kazandırılmasında daha hassas davranılabilir.

2-Araştırma elit düzeyde sporcuların dışında antrenör, yönetici ve seyirciler üzerinde de yapılabilir.

3-İlgili federasyonlar sezon boyunca fair-play, ahlak gibi değerlere uyan sporculara hatırı sayılır teşvikler verilebilir.

4-Sporun barış, kardeşlik getiren ve insanları birbirine yaklaştıran toplumsal bir aktivite olduğunu yazılı ve görsel basınlarda sık sık hatırlatıcı programlar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Abakay, U. (2010). Futbolda Antrenör İletişiminin Farklı Statüdeki Futbolcuların Başarı Motivasyonu İlişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Armağan, İ. (1981). *Sporun Toplumbilimsel Temelleri*, Ders Notları, İzmir
- Beller, J.M., Stoll, S. (1995). Moral reasoning of high school student athletes and general students: an empirical study versus personal testimony, *Pediatric Exercise Science*.
- Bilir, P. (2014). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Şiddet Eğilim Tutumlarının İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1).
- Boxill, J. (2003). The Ethics Of Competition. In J. Boxill (Ed.), *Sports Ethics An Anthology* (Pp.107-115). United Kingdom. Blackwell Publishing.
- Bredemeier, B.j., Shields, D. 1. (1986). Moral Growth Among Athletes And Nonathletes: A Comparative Analysis, *The Journal Of Genetic Psychology*.

- Can, C. (2012). Fair play yemin istemez. 1. Baskı, Hakan Can, Ahmet Talimciler (Eds.), MOSS yayınları, İstanbul.
- Coulomb-Cabagno, G. and Rascle, O. (2006). Team Sports Players' Observed Aggression As A Function Of Gender Competitive Level And Sport Type Journal Of Applied Social Psychology, 36 (8).
- Covrig, D. (1996). Sport, Fair Play, and Children's Concept of Fairness. Journal For a Just&Caring Education 2(3).
- Csepregi, G. (1992). Sporda hümanist perspektifler, (N Avşar Çev). Eğitim Bilimleri Dergisi, Buca Eğitim Fakültesi Yayın Organı, 1(1): 14-16.
- Demirbolat, A. (1998). *Toplum ve Spor*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- Erdemli, A. (1996). İnsan, Spor ve Olimpizm. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Erdemli, A. (2008). Spor Yapan İnsan. 1. Baskı, E Yayınları: İstanbul.
- Erdoğan, B.S. (2014). Profesyonel Futbolcularda Bireysel Değerler Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- Fişek, K. (1998). Devlet Politikası ve Toplumsal İlişkileri Açısından Dünya'da Türkiye'de Spor Yönetimi. 2. Baskı, Bağırhan Yayınevi: Ankara.
- Gezer, E.D., Aslan, C.S., Dalkıran, O. ve Kılıçgil, E. (2017), Farklı Spor Branşlarındaki Elit Sporcuların Sosyal Beceri Düzeylerinin Seçilmiş Değişkenler Açısından Karşılaştırılması, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi.
- Hardaway, F. (2003). Foul Play: Sports Metaphors as Public Doublespeak; In: Boxill J. (Editor). Sport Ethics an Anthology. USA; Blackwell.
- Hoffman, M.L. (1990). The Contribution of Empathy to Justice and Moral Judgment. In: Esinberg N, Strayer J. (Editors), Empathy and Its Development. New York: Cambridge University Press.
- Huizinga, J., Homo, L. (1995). Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme, 1. Baskı. Kılıçbay MA. Çev. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaidal, A., Badaki, O.L. and Sanusi, A.A. (2014). Sports and conflict prevention; the way forward for global peace. Journal of Sports and Physical Education, 1 (7).
- Karasar, N., (1997). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara. 7.basım. ss.75-90, Ankara.

- Kavussanu, M., Seal, A.R, and Phillips, D.R. (2006). Observed prosocial and antisocial behaviors in male Soccer teams: age differences across adolescence and the role of motivational variables, *Journal of Appli Sport Psychology*, 18.
- Koç, Y. (2013). Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği (BEDSDÖ): Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1).
- Lemyre, P.N., Roberts, G.C. (2002). Ommundsen Y. Achievement Goal Orientations, Perceived Ability, and Sportspersonship in Youth Soccer. *Journal of Applied Sport Psychology* 14(2): Loland S. Fair play in sport: a moral norm system. London.
- Lovat, T. J., and Clement, N. D. (2008). The Pedagogical Imperative of Values Education. *Journal of Beliefs & Values*.
- Lumpkin, A., Stoll, K.S., Beller, M.J. (2003). *Sport Ethics: Application for Fair Play*. 3rd ed. USA: McGrawHill.
- Luther, A., Hotz, A. (2004). Fairness im Sport-Lernen für's Leben? Leibesübungen-Leibeserziehung.
- Ongan, H. ve Demiröz, D. M. (2010). Akademik Futbol Futbolda Rekabet Başarı İlişkisi, İstanbul: Hiperlink Yayınları 14.
- Papageorgiou, M., Hassandra, M. and Hatzigeorgiadis, A. (2008). Fair-play in physical education: Effects of sex, age and intrinsic motivation. *Inquiries in Sport & Physical Education*, 6 (2).
- Pilz, G.A., Wewer, W. (1997). *Erfolg oder Fair Play?: Sport als Spiegel der Gesellschaft*. München; Copress Verlag.
- Pilz, G.A. (1995). Zum Problem Struktureller Bedingungen für Unfairness Eine empirische Analyse. In: *Fairness und Fair Play*, Hrsg: Gerhardt, V, Lammer, M, 2.Aufl, Sankt Augustin: Academia Verlag, Köln.
- Rudd, A. and Stoll, S. (2004). What type of character do athletes possess? An empirical examination of college athletes versus college non athletes with the RSBH Value Judgment Inventory, *The Sport Journal*.
- Sezen, G. (2003). Profesyonel ve Amatör Futbolcuların Fair Playe Anlayışları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Sezen, G. (2007). Profesyonel Futbolcuların Fair Playe Yönelik Davranışları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Sezen, G., Yıldırım, İ. (2011). Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilim düzeyleri, *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*.
- Sezen, G., Yıldırım, İ. (2012). Sportspersonship orientation and empathy: a study of Professional football players, *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*.
- Shields, L.L.D., Bredemeier, L.J.B. (1994). *Character Development and Physical Activity*. USA: Human Kinetics
- Shields, D.L., LaVoi, N.M., Bredemeier, D.L. and Power, F. C. (2007). Predictors of poor sportspersonship in youth sports: Personal attitudes and social influences. *Journal of Sport and Exercise Psychology*.
- Stornes, T. and Ommundsen, Y. (2004). Achievement goals, motivational climate and sportspersonship: A study of young handball players. *Scandinavian Journal of Education*, 48 (2).
- Şahin, M. (1990). *Spor Ahlakı ve Sorunları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Şahin, N. (2012). Elit Düzeyde Takım Spor ve Bireysel Spor Yapan İki Grubun İletişim Becerilerinin Karşılaştırılması, *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*.
- Şahin, H.M., Şebin, K., Yılmaz, M. ve Şahin, M. (2014). *Sporda Şiddetin Boyutları*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Teke, E. (2018). *Sporcuların Kişilik Özelliklerinin Fair-Play Davranışına Etkisinin İncelenmesi*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Tsai, E. and Fung, L. (2005). Sportspersonship in youth basketball and volleyball players. *The Online Journal of Sport Psychology*, 7(2)
- Yıldırım, İ. (2002). "Fair Play: Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri", 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Antalya.
- Yenerer, Çakmut, Ö. (2013). "Sporda Yolsuzluk: Şike ve Teşvik Primi Suçu" T. Çağlar (Ed.), *Spor Hukuku Kurulu Av. İsmail İnan Armağanı içinde*, Ankara: Salmat Basım.
- Yıldırım, İ. (2004). Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*.
- Yıldırım, İ. (1992). *Sporda Fair Play Kavramının Tarihsel Boyutları*. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri 2. Ulusal Kongresi Bildirileri, Yayın No:3. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yayınları.

Yıldıran İ, Sezen, G. (2006). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının sportmenlik ve profesyonellik arasında ikilem barındıran somut örnek olaylara yaklaşımlarının değerlendirilmesi, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3): 3-14.



Ek: Yarışma Sporunda Fair Play ve Spor Ahlakını Sağlamaya Dönük Bazı Örnekler

Performans sporlarında sporculara yüklenen aşırı kazanma hırsı, yönetimin, teknik ekibin ve taraftarların beklentileri, sporcuların maddi kazanç kaygıları, takımlar, sporcular ve taraftarlar arası rekabet gibi nedenlerden spordaki fair-play ruhu ve ahlaksal amaç yok olmaktadır. Bu olumsuz durumlardan kurtulmak için zaman zaman uygulamalar yapılmaktadır.

FIFA'nın tüm dünyada "fair-play haftası" ilan ettiği 2007 yılında Süper Lig takım kaptanları maçlara fair-play yemini ile başlamışlardır. Ancak bu haftanın Süper Ligin en çok kart görülen haftası olması Türkiye'de spor ahlakı anlamında önemli mesajlar vermektedir. Can (2012) "fair-play için yemin etmeye gerek yoktur, fair-play sporunun içinden gelen bir anlayış ve inanç biçimidir" şeklinde anlatmıştır. Bütün oyun kuralları oyunun nasıl oynanması gerektiğini belirtirken "ideal oyun" tarifi yapmaktadır. İdeal oyun kuralları kazanma-kaybetme boyutuna ilişkin olmayıp tamamen centilmenlik ve ahlaki yapı üzerine inşaa edilmiş anlayışlardır. Başlama ve bitirme haricindeki her düdüğü fair-play ruhuna ve ahlaki yapıya uygun olmayan hareketleri cezalandırmak için çalınmaktadır (Can, 2012).

Türkiye Futbol Federasyonu, futbolun kalitesini, seyir keyfini arttırmak ve fair-play ruhuna yakışır müsabaka ortamını sağlamak amacı ile 2005 yılında "Mavi Bayrak" projesini uygulamıştır. Uygulama raporlarının özensiz ve yanlış doldurulması performans sporunda özellikle de futbolda başarı odaklı ve fair-play anlayışından yoksun bir yol çizildiği somut bir örnek olarak görülmüştür (Sezen, 2009).

Örnek Olay 1: Tolga Şanbay yönetimindeki Fenerbahçe U15 Futbol Takımı'nın 3 Kasım 2002 tarihinde, Elit Akademi Ligi'nin 13. hafta maçında, Fenerbahçe U15 Takımı ile Eskişehirspor U15 Takımı arasında oynanan karşılaşmanın 65. dakikasında Eskişehirspor takımının oyuncusu sakatlanarak oyun alanından çıkmak zorunda kalmıştı. Bu dakikaya kadar tüm oyuncu değişiklik hakkını kullanan Eskişehirspor'un, sahada 10 kişi ile mücadele etmesi üzerine; Tolga Şanbay yönetimindeki Fenerbahçe U15 Takımı teknik heyeti önce TFF yetkililerine, daha sonra karşılaşmanın hakemine ve rakip takım teknik heyetine saha içinde 10-10 mücadele etmek istediklerini belirterek, bir oyuncusunu çıkarmak isteğini iletmişti. Bunun üzerine maç 1-1 devam ederken, 65. dakikada oyun alanından 1 oyuncusunu çıkaran Fenerbahçe de karşılaşmayı 10 kişi ile tamamlamıştı.



Örnek Olay 2: FIFA'nın "2012 Yılı Fair-Play Ödülü" için önerdiği 3 aday arasına giren Eskişehirspor futbol takımı oyuncusu Leonardo de Deus Santos Dede, Avrupa Ligi 2. tur maçında oynanan *Eskişehirspor-Saint Johnstone* maçında yaptığı hareket nedeniyle Metin Oktay Fair Play Ödülü'ne layık görüldü. Söz konusu maçta, Eskişehirsporlu oyuncular yerde yatan rakiplerini görmeyerek ataklarına devam etmişler ve hücum korner ile sonuçlanmıştı. Ancak olayı daha sonra gören Kırmızı-Siyahlı futbolcu Dede köşe vuruşunu kullanmak yerine topu Saint Johnstonelu oyunculara geri vermişti. Bu Fair-Play hareketi, Saint Johnstone taraftarlarının FIFA'ya başvurusu sonucu, 2012 Fair-Play Ödülü adayları arasına girmişti.



Örnek Olay 3: Fenerbahçe Galatasaray Voleybol takımları arasında 2017 yılında oynanan şampiyonluk maçında hiç set vermeden şampiyon olan Fenerbahçe şampiyon oldu ve iki takım kutlamalar sırasında birlikte dostluk pozunu vermeleri ülkemizdeki fair play için güzel bir örnektir.



www.Sporx.com.tr. 2018

Örnek Olay 4: TFF'den yapılan açıklamaya göre, fair play gereği topu karşı takıma vermek isteyen milli oyuncu Muhammet Emin Sarıkaya'nın yaptığı vuruş, Hırvat file bekçisinin hatasıyla ağlarla buluştu. Santra vuruşu sonrası meşin yuvarlağı ayağıyla kontrol eden kaleci Murat Akğit, topu kendi ağlarına göndererek rakibin mağduriyetini telafi etti.



cnntürk.com,2019

Örnek Olay 5: Pendikspor Teknik Direktörü Sinan Yücer, Altınordu'nun 10 kişi kalmasının ardından fair-play örneği göstererek oyuncusu Ahmet Yazar'ı oyundan aldı. Böylelikle maçın son 8 dakikasını iki takım da 10'ar kişiyle tamamladı.



www.Sabah.com.2018

Örnek Olay 6: Trabzon'da kontrolden çıkan motosikletin maç çıkışı çarptığı gruptaki 7 as oyuncusu yaralanan Spor Lisesi Kız Futsal Takımı, Liselerarası Futsal Şampiyonası'nın final maçına

yedek ağırlıklı kadro ile çıkmak zorunda kaldı. Diğer finalist İMKB Kız Meslek Lisesi Futsal Takımı Fair-Play örneği göstererek, maça çıkmama kararı alınca, Spor Lisesi şampiyon oldu.



www.Sabah.com.2017

Örnek Olay 7: Beşiktaş ile Skenderbeu arasında oynanan maçta fair play anlamında önemli bir olay yaşandı, 16.dakikada Mustafa PEKDEMEK'in goli ile öne geçerken, rakip takım sakat oyuncularını gerekçe göstererek hakeme itiraz etti, Şenol Güneşin talimatıyla siyah beyazlı oyuncular, santra sonrası rakibe hamle yapmadı ve Skenderbeu oyuncusu Sowe, beraberlik golünü attı.



Örnek Olay 7: Fair Play Üniversiteler Kervanı' Projesi

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Fair-Play Komisyonu, Fair-Play kavramı ve ruhunun ülke genelinde yaygınlaştırılması amaçlı faaliyetleri kapsamında "Fair-Play Üniversiteler Kervanı" projesini 2014 yılından itibaren yürütmektedir. Üniversitelerde Fair-Play düşüncesinin yayılması ve geleceğin spor öğretmenleri, antrenörleri ve yöneticilerinin Fair-Play felsefesini benimseyip, yetiştirecekleri öğrencilerine benimsetmesi adına oluşturulan proje ile ülke sporuna katkıda bulunulması hedeflenmiştir.



Örnek Olay 8: Fair-Play Karikatür Yarışması

Fair-Play Karikatür Yarışması, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Fair-Play Komisyonu tarafından ulusal ve uluslararası çapta 1996 yılından itibaren organize edilen bir yarışmadır. Karikatürün; Fair-Play idealinin anlaşılması ve yaygınlaştırılması çalışmaları çerçevesinde çocuklara, gençliğe ve tüm topluma Fair-Play'i anlatmanın iyi bir yolu olabileceği düşünülmüştür.

